Vapaa Sivistystyö ry
FRITT BILDNINGSARBETE RF
SVV

VAPAAN SIVISTYSTYÖN VAIKUTTAVUUDEN INDIKAATTORIT: selvitys kehittämistyön taustaksi

Paula Alanen

Sisältö

Johdanto **3**

Suosituksia jatkokehittelyyn **4**

1 Miten mitata vapaan sivistystyön yhteiskunnallista vaikuttavuutta? **7**

1.1 Vapaan sivistystyön tarkoitus ja tavoitteet lainsäädännön valossa 8

1.2 Vertailun vuoksi: mitä vaikuttavuudella tarkoitetaan terveydenhuollossa? 10

2 Kirjallisuuskatsaus **12**

2.1 Evidence-based vs. merkitykset 13

2.2 Tutkimus sivistystyön vaikutuksista ja vaikuttavuudesta Suomessa 15

2.3 Esimerkki tutkimusnäkökulmien yhdistämisestä sosiaali- ja terveysalalla 15

3 Kansainvälinen näkökulma **17**

3.1 Aikuiskoulutustutkimuksessa käytetty numeerinen data 18

3.2 Listaus kansainvälisistä tutkimuksista ja indikaattoreista 20

3.2.1 Survey-tutkimukset 20

3.2.2 Muu kansainvälinen tiedonkeruu ja indikaattorit 21

4 Kansallinen näkökulma **23**

4.1 Säädöksiin perustuva tiedonkeruu 24

4.2 Muuta vapaan sivistystyön toimintaa kuvaava data 25

4.3 Avoimen datan mahdollisuudet? 27

4.4 Esimerkkejä indikaattoreista ja vst:n datan hyödyntämisestä 28

4.4.1 Terveydenedistämisaktiivisuus eli TEAviisari 28

4.4.2 Yhteisövaikuttavuusmalli 30

4.4.3 Alueiden elinvoima- ja pitovoimaindeksi (EVP-indeksi) 31

4.4.4 Social Return on Investment (SROI) 31

4.4.5 Arvon brändäys 32

5 Koulutuksen järjestäjän näkökulma **33**

5.1 Urheiluopistot ry: käsikirja ja infograafit 35

5.2 Opintokeskukset ry:n OPKO-tutkimus ja vaikuttavuusraportti sekä Maaseudun Sivistysliiton vaikuttavuus muutoksen kuvaamisena 36

5.3 Kansalaisopistojen alueellinen yhteistyöverkosto: laatutyökalun soveltaminen vaikuttavuuden mittaamiseen sekä KoLin resurssikoonti kehittämistyön tueksi 36

5.4 Etelä-Helsingin opisto ja Otavan opisto: aktiivinen asiakkaiden kuuleminen ja palautteen kerääminen asiakkailta ja sidosryhmiltä 37

5.5 Suomen Kesäyliopistot ry kehittää tilastointia ja palautteen keruuta sekä nojaa kestävään kehitykseen 38

5.6 VST ry:n infograafit, tiekartta 2030 ja Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -ohjelma . . . 39

6 Yhteenveto **40**

Lähteet **42**

Johdanto

Tämä selvitys on toteutettu osana Sivistystyön Vapaus ja Vastuu (SVV) -toimintaa 1.11.2023–31.12.2023 yhteistyössä SVV-ryhmän ja Vapaa Sivistystyö (VST) ry:n kanssa. Raportin viimeistely jatkui vuoden 2024 puolelle. Selvityksen tavoitteena on ollut kartoittaa indikaattoreiden ja datan soveltuvuutta vapaan sivistystyön (vst) vaikuttavuuden mittaamiseen.

Selvityksen alkuun on koottu suositukset indikaattorityön eteenpäin viemiseksi. Luvussa 1 kuvaan sivistystyölakiin pohjautuvan jäsennyksen vst:n vaikuttavuuden näkökulmista sekä määrittelen, mitä vaikuttavuudella ja indikaattoreilla tarkoitetaan. Lisäksi avaan sitä, miten vaikuttavuutta voidaan eri näkökulmista tarkastella. Luvun 2 kirjallisuuskatsauksessa tuon esiin aiemman tutkimuksen näkökulmia vst:n vaikuttavuuteen. Luvussa 3 kuvaan ja listaan kansainvälisten toimijoiden kuten OECD:n (*Organisation for Economic Co-operation and Development*), Unescon sekä Euroopan Unionin (EU) mittareita ja indikaattoreita. Luvussa 4 puolestaan tarkastelen kansallisista toimijoista Tilastokeskuksen, Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) mittareita ja indikaattoreita, joita voidaan hyödyntää sivistystyön vaikuttavuuden mittaamisen näkökulmien valinnassa ja kehittämisessä. Koska indikaattorien muodostamiseen tarvitaan dataa, kuvaan myös vst-datan keruun ja saatavuuden nykytilaa.

Luvussa 5 esitän esimerkkejä vst-toimijoiden (kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset ja opintokeskukset) hyödyntämistä mittareista ja datan keruutavoista. Mittareita olen kartoittanut avoimista verkkolähteistä sekä näitä instituutiomuotoja edustavilta järjestötoimijoilta ja vst-koulutuksen järjestäjiltä. Raportin päättävässä yhteenvetoluvussa 6 kokoan mittaamisen ja datan ongelmia ja mahdollisuuksia.

Kiitän lämpimästi SVV:n Jenni Pätäriä ja VST ry:n Björn Wallénia taustatuesta sekä kaikkia aikaansa ja ajatuksiaan jakaneita vst:n edustajia arvokkaista näkemyksistä ja inspiroivista keskusteluista! Toivon, että selvityksestäni on hyötyä ja iloa, kun vst-toimijat luovat yhdessä uusia tapoja tuoda esiin työnsä arvoa ja vaikuttavuutta: sen yhteiskunnallista, yhteisöllistä ja inhimillistä merkitystä.

Tampereella 17.5.2024 Paula Alanen

Raportista on julkaistu täydennetty versio syyskuussa 2024, jolloin lukuun 5 lisättiin Suomen Kesäyliopistot ry:n tiedonanto alalukuun 5.5. Luvun sisällön toimittamisesta vastaa koordinaattori Jenni Pätäri ja se on tehty yhteistyössä tutkija Paula Alasen kanssa.

Suosituksia jatkokehittelyyn

1

Vapaan sivistystyön (vst) toiminnan merkitystä tulisi tehdä näkyväksi omaa indikaattorituotantoa kehittämällä

Koska politiikan ohjauskeinot ovat monipuolistuneet, vaikuttamistyötä ei voida enää ajatella yksinomaan säädöksiin ja rahoitukseen keskittyvänä vuorovaikutuksena, joka kohdistuu virkakoneistoon ja politiikkoihin.

Vst hyötyisi omien indikaattoreiden kehittämisestä ja vaikuttavuuden tutkimuksesta. Tähän työhön tarvittaisiin kentän ja sidosryhmien laajaa kuulemista ja osallistamista sekä olemassa olevan datan hyödyntämistä ja uuden datan keruuta.

Olemassa olevia mittareita ja indikaattoreita, joita tässäkin selvityksessä esitellään, voidaan hyödyntää ja muokata. Yhteiskunnallisten, organisaatiotason ja yksilöllisten muutosten kuvaamiseen tarvitaan numeerisen datan rinnalle tiedontuotantoa, joka tavoittaa toiminnan moninaiset merkitykset kansalaisille.

2

Vst:n yhteiskunnallisen merkityksen kirkastaminen tarvitsee jaetun vision ja OKM:n tuen

Ratkaisevaa tulevaisuuden kannalta on vst-toimijoiden kyky ja halu yhteiseen tekemiseen. Yhdistämällä voimansa ja resurssinsa yli instituutio-, alueellisten, poliittisten ja kielirajojen vst voisi toimia voimakkaammin yhteiskunnan muutoksen tekijänä ja inhimillisen kasvun puolestapuhujana. Vaikuttavuuden eteen tehty vahvistunut yhteistyö, tutkimus, verkostoituminen ja vuoropuhelu tukisivat myös käytännön vst:tä, joka tehdään alueellisesti ja paikallisesti.

Tarvitaan yhteistyötä opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) kanssa, jotta kansallisia resursseja ja tukirakenteita osattaisiin hyödyntää maksimaalisesti vst-toiminnan arvon kirkastamiseksi sekä tutkimuksen, datan keruun ja indikaattoreiden kehittämiseksi. Esimerkiksi sote-alalla on satsattu ESR-rahoitusta vaikuttavuuskeskuksen kehittämiseen, ja lasten, nuorten ja perheiden tukemiseen on panostettu säätiöittämällä julkisia varoja (ITLA).

3

Vst-toimijoiden tulisi jakaa osaamistaan, yhdistää resurssinsa ja tehdä yhteistyötä keskenään sekä OKM:n kanssa datan, mittareiden, tilastojen ja indikaattoreiden hyödyntämisessä

Vst-toimijat keräävät dataa ja hyödyntävät sitä monin tavoin. Vst-toiminta on monimuotoista ja siksi tiettyä yksittäistä, kaikille soveltuvaa tilastoinnin tai mittaamisen tapaa on vaikeaa löytää. Näitä olisi kuitenkin hyvä koota ja tarkastella yhdessä.

Toimijoiden keskinäinen osaamisen jakaminen ja tiedonvaihto auttaisivat havaitsemaan yhteisiä vaikuttamisen kohteita ja vahvistaisivat yhteistyötä. Olisi tärkeä yhdistää niukat resurssit, jotta päästään parhaaseen lopputulokseen: tuomaan esiin vst-toiminnan rikkaus ja laajat yhteiskunnalliset vaikutukset ja haastavammin todennettava vaikuttavuus, sekä pyrkiä löytämään tapoja yhdistää numeerista ja laadullista toiminnan kuvausta.

Alan koulutuksen järjestäjien ja keskusjärjestöjen itse keräämää ja rahoittajan velvoittaman datankeruun dataa voitaisiin hyödyntää monipuolisemmin. Myös tämä vaatii osaamisen ja resurssien yhdistämistä sekä niiden lisäämistä.

Vst:n tiedonkeruuta ja tilastoja olisi tärkeätä kehittää edelleen ja saada mukaan valtakunnalliseen tilastotuotantoon. Yksi käytännön keino voisi olla opiskelijapalautteen keruu opetushallinnon tilastopalvelussa. Keskitetyn palautteenkeruun haasteet ja hyödyt olisi hyvä selvittää.

4

Vst:n näkyvyyttä voidaan lisätä hyödyntämällä olemassa olevia resursseja ja kytkeä vaikuttavuuden osoittaminen tunnettuihin brändeihin

Omaehtoisen koulutuksen ja sivistystyön arvo määrittyy sisäisesti, autonomisen yksilön, väestöryhmän tai yhteiskunnallisista tarpeista. Niitä ei voi numeerisesti mitata. Arvon osoittamiseen on olemassa eri toimijoiden kehittämiä työkaluja, joita voitaisiin hyödyntää.

Kansallisia ja kansainvälisiä brändejä, sertifikaatteja, validointimenetelmiä ja indikaattoreita hyödyntämällä vst:n toiminta ja hyödyt voidaan tehdä näkyväksi erilaisista näkökulmista. Soveltuvia validointikeinoja tarjoavat brändit ja niiden todentamisen mittarit, kuten yhteiskunnalliset yritykset, kestävä kehitys ja sosiaaliset innovaatiot.

5

Tiedon keruun ja jakamisen yhteistyö muiden sektoreiden ja verkostojen kanssa

Selvitys herättää kysymään, miten vst-toimijat näkyvät paikallisesti, valtakunnallisesti ja muiden sektoreiden mittareissa. Selvitettäviä asioita ovat esimerkiksi se, miten vst-indikaattorityössä voitaisiin hyötyä näiden eri sektoreiden toimintaohjelmien resursseista ja miten linkittymistä ja oppia muilta voitaisiin tehostaa.

Vst:n omat, paikalliset hyvät verkostoyhteistyön käytännöt olisi hyvä tuoda esiin. Lisäksi valtionhallinnon avoimen datan hankkeiden mahdollisuudet ja resurssit on hyvä hyödyntää. Avoimen datan jakaminen ja datojen hyödyntäminen voisivat tukea vst-toimijoita havainnoimaan toimintaympäristön muutosta ja saamaan toiminnalle näkyvyyttä.

SVV-ohjelman tuki vst-tutkimukselle on tärkeää ja sen asemaa tutkimusinfrastruktuurina olisi hyvä kehittää kartoittamalla verkostot ja hyödyntämällä olemassa olevia tukirakenteita, kuten tutkimustoiminnan avoimen datan ja kansallisten resurssien hyödyt. Tutkimusdataa voi arkistoida, jakaa ja ottaa käyttöön esimerkiksi OKM:n järjestämän Fairdata-palvelukokonaisuuden (ks. OKM 2024b) tai suomalaisen Tietoarkiston kautta (ks. FSD 2024). Yksi mahdollisuus uudenlaiseen tiedontuotantoon on kansalaisten ja toimijoiden osallistaminen tiedonkeruuseen esimerkiksi kansalaistieteen keinoin (ks. TSV 2022; ECSA 2024).

Muiden sektoreiden relevantteja mittareita ovat esimerkiksi THL:n TEAviisari (ks. THL 2024a), jonka lisäksi vst:n mittari- ja indikaattorityössä voitaisiin nojata esimerkiksi liikuntapaikkakarttaan, kestävän kehityksen toimikunnan Sitoumus2050-sivustoon sekä avoin data -palveluun. Vst:llä on todennettuja hyötyjä hyvinvoinnin ja yhteiskunnan eheyden tuottajana, mutta näkyvätkö ne esimerkiksi hyvinvointi- ja terveys (HYTE) -mittareissa? Vst-toimijoilla on monenlaisia resursseja, kuten liikuntapaikkoja: näkyvätkö nämä liikuntasektorin kokoamissa tiedoissa?

1

Miten mitata vapaan sivistystyön yhteiskunnallista vaikuttavuutta

Vaikuttavuuskeskus (2024) on määritellyt vaikutuksen ja vaikuttavuuden seuraavasti: *Vaikutus* on palvelun tai muun intervention käytöstä aiheutuva muutos. *Vaikuttavuus* taas on tavoiteltu palvelun tai muun intervention aikaansaama myönteinen muutos toimintakykyyn, terveydentilaan tai hyvinvointiin.

Vaikuttavuuden määritelmää voidaan tarkentaa sivistyskontekstiin soveltuvalla tavalla esimerkiksi siten, että vaikuttavuus tarkoittaa toiminnan avulla aikaansaatua *muutosta* tai *lopputulosta* suhteessa toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin (Sillanpää ym. 2023). Kustannusvaikuttavuus on puolestaan saavutettujen vaikutusten suhde käytettyihin resursseihin.

Indikaattorit politiikan ohjauskeinona

Suoriteindikaattorit ovat kasvattaneet merkitystään politiikan toimeenpanon ohjauksessa. Indikaattoreilla tarkoitetaan jonkin ilmiön mittaamiseen käytettyjä tunnuslukuja, jotka ilmaisevat ilmiön suhteellista esiintymistä esimerkiksi väestötasolla. Indikaattorit ovat keino seurata asetettujen poliittisten tavoitteiden toteutumista eli toiminnan vaikuttavuutta. Indikaattorien teho ja legitimiteetti perustuvat erityisesti niiden tieteellis-tekniseen esitystapaan. (Lascoumes & Le Galès 2007.)

Indikaattorien muodostamisen yksi reunaehto on numeerisen datan saaminen seurannan kohteista (Alanen & Alastalo 2022). Väestötason seurantaindikaattoreihin tarvittavaa koulutusta kuvaavaa data saadaan Suomessa pääosin hallinnon rekistereistä. Julkista rahoitusta saavat koulutuksenjärjestäjät on velvoitettu raportoimaan toiminnastaan, jotta rahoittaja voi seurata varojen käyttöä. Digitalisaatio tuottaa laskentaan soveltuvaa dataa ja on lisännyt painetta laskentaan pohjautuvien seurantamenetelmien hyödyntämiseen päätöksenteossa.

Vst:n tarkoitus ja tavoitteet

Laki vapaasta sivistystyöstä (L 1998/632) on juridinen kehys, joka määrittelee Suomen vst:n toiminnan tarkoituksen ja tavoitteet. Useissa aiemmissa yhteyksissä, kun vst:n vaikuttavuutta on määritelty, lähtökohtana onkin käytetty lain tarkoituspykälää ja laissa esitettyä määritelmää toiminnan tavoitteista.

Tarkoituspykälään suhteutettu toiminnan vaikuttavuus näkyy siis pykälässä kuvatun vst:n tarkoituksen toteutumisena ja tavoitteiden saavuttamisena. Jäsentelen selvitykseni aluksi, miten näitä lain 1§:ssä esitettyjä toiminnan tarkoitusta ja tavoitteiden saavuttamista voitaisiin tarkastella muutoksena tai lopputuloksena.

1.1 Vapaan sivistystyön tarkoitus ja tavoitteet lainsäädännön valossa

Seuraavaksi esittämäni tarkastelu perustuu Lakiin vapaasta sivistystyöstä eli sivistystyölakiin ja erityisesti sen ensimmäisen pykälän ensimmäiseen ja toiseen momenttiin (L 1998/632 1–2). Ensimmäisen momentin mukaan

> *Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta.*

Ensimmäinen momentti kuvaa vst:n tarkoitusta osoittamalla tehtävän (*järjestää koulutusta*). Pykälä esittää myös kannanoton, miltä pohjalta (*elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta*) tehtävää toteutetaan ja millaista tuon

tehtävän mukaisesti järjestetyn koulutuksen tulisi olla (*yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa*).

Pykälän mukaisesti vst-toiminnan tarkoitus ei niinkään ole yhteiskunnan muutos vaan sellainen lopputulos, jossa toiminnan voidaan todeta tukeneen demokraattisen yhteiskunnan kannalta tärkeitä arvoja: yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta. Voidaankin ajatella, että nyky-yhteiskunnassa vst:n odotetaan puolustavan yhteiskuntaa näiden arvojen rapautumista vastaan. Vaikuttava lopputulos olisi tästä näkökulmasta se, että järjestetyn koulutuksen tuloksena voidaan osoittaa, että näitä demokratian kulmakiviä on pystytty ylläpitämään. Haasteena on erottaa vst:n tuottama vaikutus muiden yhteiskunnallisten toimijoiden tuottamista vaikutuksista.

Pykälän aluksi mainitaan *elinikäisen oppimisen periaate*, jonka pohjalta koulutusta tulisi järjestää. Tällä viitataan lain esitöissä (HE 86/1997) perustuslain pykälään 16, jossa määritellään sivistykselliset oikeudet. Periaatteen mukaisesti jokaiselle taataan yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään *varattomuuden sitä estämättä*. Hallituksen esityksessä mainitaan, että oikeudella kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä viitataan esimerkiksi vst:hön, kirjastopalveluihin sekä opintotukijärjestelmään. Säännös ei edellytä palvelujen olemassaoloa nykyisessä muodossaan vaan sitä, että tällaisia palveluita tulee olla tarjolla (ks. Järvinen 2024).

Perustuslaissa esitetty varattomuusnäkökohta voisi esimerkiksi olla yksi osa vaikuttavuuden tarkastelua. Nykyisellään rahoittaja tyytyy seuraamaan, että tarkoituspykälän yleinen tavoite ”järjestää koulutusta”, toteutuu. Yhteiskunnan eheyden, tasa-arvon ja aktiivisen kansalaisuuden tukemisessa onnistumisen mittaaminen edellyttäisi kuitenkin kunkin osalta tarkempaa määrittelyä.

Tarkoituspykälän toinen momentti määrittelee koulutuksen tavoitteen myös yksilön kannalta:

> *Vapaana sivistystyönä järjestettävän koulutuksen tavoitteena on edistää ihmisten monipuolista kehittymistä, hyvinvointia sekä kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Vapaassa sivistystyössä korostuu omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus.*

Tavoitteena on edistää ihmisen monipuolista kehittymistä ja hyvinvointia. Monipuolisen kehittymisen yhtenä mittarina voitaisiin pitää esimerkiksi laajaa, monipuolista koulutustarjontaa, eli mahdollisuuden tarjoamista ihmisten monipuoliseen kehittymiseen. Hyvinvoinnin edistämisen toteutumista voidaan selvittää esimerkiksi kysymällä opiskelijoiden näkemyksiä. Väestötason tarkastelu rekisteriaineistojen avulla ei sen sijaan nykyisellään ole mahdollista, koska opiskelijoista ei kerätä henkilöpohjaista dataa, tai sitä ei ainakaan koota rahoittajan toimesta.

Tarkoituspykälässä on mainittu myös yhteiskunnallisiin arvoihin liittyviä tavoitteita. Tavoitteena on edistää kansanvaltaisuuden, moniarvoisuuden, kestävän kehityksen, monikulttuurisuuden ja kansainvälisyyden toteutumista. Näiden arvojen toteutumista voidaan arvioida tarkastelemalla ensinnäkin koulutustarjontaa ja osallistujaprofiileja tai selvittämällä esimerkiksi opiskelijoiden kokemuksia ja näkemyksiä näiden arvojen toteutumisesta.

Vst-toiminnan luonnetta ja opiskelijan suhdetta opiskeluun ja laajempaan yhteisöön kuvaavia tavoitteita ovat omaehtoinen oppiminen, yhteisöllisyys ja osallisuus. Omaehtoisuudella tarkoitetaan toimintatapaa, jossa osallistumismotivaatio lähtee opiskelijoiden omista lähtökohdista, ei ulkoisesta pakosta tai velvoitteesta, kuten oppivelvollisuudesta tai tutkinnon tavoittelusta. Yhteisöllisyyden ja osallisuuden korostumista opinnoissa voidaan tarkastella opiskelijoiden kokemusten näkökulmasta.

Sivistystyölaki ohjaa keskenään erilaisista lähtökohdista ja erilaisissa verkostoissa toimivien organisaatioiden toimintaa. Siksi voisi olla hedelmällistä tehdä ajatustyötä ja suhteuttaa lain tarkoitusta kunkin organisaatiomuodon sisällä kuin myös organisaatioiden kesken.

1.2 Vertailun vuoksi: mitä vaikuttavuudella tarkoitetaan terveydenhuollossa?

Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoituksella on käynnistetty Sosiaali- ja terveysalan vaikuttavuuskeskus (ks. Vaikuttavuuskeskus 2024), joka kokoaa yhteen tietoa kansallisesta vaikuttavuudesta ja osaamisesta. Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) johtama vaikuttavuuden edistämisen kansallinen kokonaisuus kehittää vaikuttavuusajattelua sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) palveluissa. Tavoitteena on toimintamalli, joka parantaa potilaiden ja asiakkaiden elämänlaatua ja palveluiden kustannustehokkuutta.

Tässä selvityksessä käytetty vaikutusten ja vaikuttavuuden määrittelytapa nojaa seuraaviin, jo mainittuihin, Vaikuttavuuskeskuksen (2024) määrittelyihin

- *Vaikutus* on palvelun tai muun intervention käytöstä aiheutuva muutos.
- *Vaikuttavuus* on tavoiteltu palvelun tai muun intervention aikaansaama myönteinen muutos toimintakykyyn, terveydentilaan tai hyvinvointiin.
- *Kustannusvaikuttavuus* on saatujen vaikutusten suhde käytettyihin resursseihin.

Sote-alalla toiminnan lähtökohtana on oletus, että asiakkaan terveyteen tai elämäntilanteeseen liittyy ongelmia, joihin halutaan vaikuttaa ja muuttaa tilannetta. Toimenpiteiden ja palveluiden tavoitteena on esimerkiksi parantaa yksilön terveyttä tai ratkoa elämäntilanteen pulmia. Hoito on vaikuttavaa, jos potilaan terveys kohenee, ja palvelu on vaikuttavaa, jos asiakkaan

elämäntilanne kohenee. Vaikuttavuuden mittaamiseen hyödynnetään palvelujen käyttäjistä muodostunutta henkilöpohjaista dataa. Vaikuttavuuden mittaamisen kannalta ei sote-alallakaan voida olla varmoja, kertooko numeerinen data toiminnan onnistumisesta.

Sivistystyössä vaikutusten ja vaikuttavuuden määrittely eroaa sosiaali- ja terveydenhuollon asetelmasta. Sivistystyössä vaikutukset liittyvät oppimistuloksiin tai muihin koettuihin hyötyihin (Manninen ym. 2019). Nämä vaikutukset eivät ole samalla tavalla näkyviä ja mitattavia kuin terveyteen liittyvät. Terveyttä määrittäviä mittauskohteita voivat olla esimerkiksi havainnot, että henkilöllä ei ole sairautta tai sairauden oireita, tai esimerkiksi se, että sairauden hoitotoimenpiteitä, kuten lääkitystä tai sairaudesta johtuvaa taloudellista tukea ei enää tarvita. Näitä tietoja rekisteröidään terveydenhuollon ja Kelan toimenpiteistä ja palveluista.

Koulutuksen vaikutuksia ei mitata samaan tapaan. Tutkintotavoitteisessa koulutuksessa oppimistuloksia arvioidaan numeerisesti, mutta omaehtoisen opiskelun tuloksia ei ole ollut tapana mitata. Vst:n toimintaan osallistumisen motiivina on yleensä muu kuin muodollisen pätevyyden tavoittelu eikä ole ollut tarpeen määritellä yleistä tavoitetasoa, jota voitaisiin tai haluttaisiin mitata.

Sivistystyön vaikuttavuuden ilmaiseminen numeroin on siis hankalaa. Vaikka toiminnan tavoitteena olisi muutoksen aikaansaaminen, nämä muutokset ovat usein henkilökohtaisia, osallistujan itsensä määrittelemiä. Yhteiskunnallisella tasolla lopputuloksena on demokratian peruspilareita ylläpitäviä asiantiloja, kuten sivistystyölaissa esiin nostettuja *eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta*. Kansalaisen omaehtoista osallistumista vapaatavoitteiseen toimintaan voidaan itsessään pitää aktiivisena kansalaisuutena, joka edistää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Siinä mielessä osallistujien lukumäärät kertovat aktiivisesta kansalaisuudesta.

Terveys- ja hyvinvointipalveluista kerätään henkilöpohjaista dataa ja tuotetaan mittaustuloksia. Tätä dataa ja laskennan tuloksia voidaan hyödyntää palveluiden vaikuttavuuden arviointiin väestötasolla. Sen sijaan vst-opiskelijoiden henkilötietoja ei säännönmukaisesti kerätä. Poikkeuksena on vst:n piirissä (etenkin kansanopistoissa ja liikunnan koulutuskeskuksissa) järjestetty tutkintotavoitteinen koulutus. Henkilöpohjaista dataa kerätään myös vst:lle osoitettujen erityistehtävien yhteydessä, kuten maahan muuttaneiden luku- ja kirjoitustaidon koulutuksessa, sekä Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskus JOTPAn järjestämästä koulutuksesta (L 2021/682). Tilanne on muutoksessa, kun osaamisperusteisuutta on kehitetty siten, että vst-opinnoista kertyvä osaaminen on mahdollista osoittaa muodollisesti osaamismerkein ja kirjata KOSKI-tietokantaan (L 2017/884).

2 Kirjallisuuskatsaus

Tässä luvussa esitän tutkimuskirjallisuuden näkökulmia sivistystyön vaikuttavuuden mittaamiseen.

Ne ovat sivistystyön ja aikuisten koulutukseen osallistumisen merkitys demokratiakehitykselle ja erilaisten mittaustapojen mahdollisuudet ja rajoitukset.

2.1 Evidence-based vs. merkitykset

Kansainväliseen vertailuun tarkoitetut aikuisten koulutukseen osallistumista ja oppimista selvittävät laajat kyselytutkimukset osoittavat, että Suomen kuten muidenkin Pohjoismaiden laaja julkinen tuki ja koulutustarjonta selittävät näiden maiden aikuiskoulutukseen osallistumisen korkeampia lukuja. Pohjoismaat ovat myös pitkään erottuneet demokraattisina yhteiskuntina ja hyvinvoinnin mallimaina. Sivistystyön historia kuuluu erottamattomana osana näiden maiden demokratiakehitykseen kuten tutkijat eri maissa ovat osoittaneet (Fejes ym. 2016; Korsgaard, 2004; Koski & Filander 2013; Olesen 2014; Pantzar 2007). Ovatpa jotkut kirjoittajat nostaneet sivistystyön jopa selittämään pohjoismaisen vapauden ja hyvinvoinnin ”ihmettä” (Andersen & Björkman 2017; Lang 2018).

Kjell Rubenson (2013) on tutkinut Euroopan komission elinikäisen oppimisen strategian toimeenpanoa ja toteutumista. EU:n strategioissa painottuu koulutuksen merkitys taloudelle ja työllisyydelle. Sen sijaan koulutuksen merkitys kansalaisuuden, demokratian ja yhteiskunnan toiminnan kannalta on jäänyt vähemmälle huomiolle. Globaali huoli kestävästä kehityksestä näyttää kuitenkin vahvistuneen, mikä Rubensonin mukaan lisää toiveikkuutta siitä, että ymmärrys sivistyksen merkityksestä on laajentunut. Hänen mukaansa julkisesti rahoitettu vst voisi olla keino lisätä elinikäistä oppimista, mikä on EU:n strategian mukaista demokratiakehityksen ja yksilöllisen kasvun kannalta. EU:n elinikäisen oppimisen strategiaan vaikuttaminen voisi Rubensonin mukaan tapahtua tarkastelemalla aikuiskoulutukseen osallistumista kuvaavaa vertailudataa ja *vst:n erityispiirteitä*. (Emt.)

Rubenson ehdottaa, että vst:n tarkasteluun voitaisiin hyödyntää Euroopan komission koulutuksen laatukriteereitä. Koulutuksen laatua voidaan näiden kriteerien mukaan kuvata (1) rakenteiden, kuten *järjestelmän ja resurssien kautta*, (2) *prosessien ja sisällön osalta* tai (3) *tulosten näkökulmasta*. Unescon ehdottama kriteeri (Rubensonin mukaan) on tarkastella koulutustarjonnan luonnetta eli sitä, mitä ja miten koulutusta tarjotaan. Tällöin huomio kohdistuu koulutustarjonnan ja -tarpeen kohtaamiseen. Aikuiskoulutustarjonta voi tukea henkilökohtaista tai yhteiskunnallista muutosta, ylläpitää ja kehittää halua osallistua ja oppia uutta. Nämä näkökulmat huomioiden aikuisoppija toteuttaa yksilöllistä ja kollektiivista tehtäväänsä. (Emt.)

Richard Desjardins vastasi pitkään OECD:n PIAAC-tutkimuksen raportoinnista (ks. esim. Desjardins 2020). ESREAn seminaarissa Funchalissa (2024) hän esitti, että laajat kyselytutkimukset (kuten PIAAC) eivät yksin riitä kuvaamaan aikuiskoulutuksen kenttää ja toiminnan tavoitteiden toteutumista. Elinikäisen oppimisen ja koulutuksen tutkimuksessa ja käytännössä on havaittavissa yhä laajeneva kuilu taloudellisia päämääriä palvelevan työllistämisnäkökulman ja sivistyksellisten päämäärien välillä. *Kapeat mittaustavat tuottavat kapean kuvan* koulutustoiminnasta ja siksi Desjardinsin mukaan tarvitaan tut-

kimusta ja mittareita, joilla kyetään kuvaamaan nyansseja ja yksityiskohtia, jotka tekevät toiminnasta merkityksellistä. Nykyisellään painottuvat talouden mittarit ja tilastollinen esitystapa, mutta näiden rinnalle tarvittaisiin myös muunlaisia, laadullisia kuvaustapoja. (Desjardins 2024.)

Lääketieteellisen tutkimuksen piirissä on arvosteltu *evidence-based* -näkökulman ja tilastollisten testien liiallista painoarvoa. Lucinda McKnight ja Andy Morgan (2020) peilaavat artikkelissaan kasvatusalan omaksumaa intoa ja luottamusta numeeriseen mittaamiseen kokemuksiin lääketieteen epidemiologisen mittaamisen, testauksen ja kontrolloitujen kokeiden valtaan. Siinä missä jälkimmäiset mahdollistavat ja oikeuttavat *evidence-based* -näkökulman, myös lääkärin kliinistä asiantuntemusta ja intuitiivista päätöksentekoa on perinteisesti pidetty arvossa. McKnight ja Morgan tuovat esiin kriittisen näkemyksensä ja varoittavat perusteettomasta luottamuksesta yksinomaan numeerisiin mittareihin edes lääketieteellisissä tulkinnoissa, puhumattakaan koulutuksen arvioinnista, missä em. kritiikistä huolimatta peräänkuulutetaan ”faktoja”, joita tilastollisen tarkastelun odotetaan tuottavan. McKnight ja Morgan muistuttavat, että myös koeasetelmat ja laajat kyselytutkimukset ovat arvolatautuneita. Niiden suunnittelussa ja toteutuksessa tehdään valintoja, jotka väistämättä vaikuttavat lopputulokseen. Siten niitä ei pitäisi tulkita lähtökohtaisesti yhtään neutraalimpina kuin tutkimusta, jota kuvataan ”laadullisena”. Lääketieteessäkin tarvitaan tietoa, jonka muodostamisessa potilaiden ja käytännön toimijoiden narratiivit sekä monipuoliset inhimilliset näkökulmat ovat välttämättömiä ja joita yksittäiset tapaustutkimukset voivat tuoda esiin. (Emt.)

Luokittelu ja standardointi ovat hallinnan teknologioita, jotka yksinkertaistavat monimuotoista todellisuutta. Päätöksenteossa kansalaisia luokitellaan ja heitä tarkastellaan väestöinä ja ryhminä yksilötason sijaan. Tilastojen, kategorioiden ja mittaustulosten välityksellä tehdään päätelmiä syistä ja seurauksista sekä perustellaan poliittisia päätöksiä (Desrosières 1998; Jasonoff 2006). Väestötason tarkastelu edellyttää numeerista dataa, jota vst-toiminnasta ei ole samassa määrin käytettävissä kuin tutkintotavoitteisessa koulutuksessa. Vst:n haasteena on numeerisen datan tuotannon lisäksi löytää keinoja osoittaa sen piirissä syntyvää vaikuttavuutta yksilötason ja yhteisön ainutkertaisista tapahtumista, jotka eivät taivu yksinkertaisiksi tilastoiksi (Alanen 2022).

2.2 Tutkimus sivistystyön vaikutuksista ja vaikuttavuudesta Suomessa

Jyri Manninen ym. (2019) ovat tarkastelleet vst:n arvioinnin toteuttamista ja arvioinnin näkökulmia. Arviointitutkimusta on toteutettu esimerkiksi tarkastelemalla koettuja hyötyjä ja taloudellisia vaikutuksia. Kirjoittajat tuovat esiin lisäksi vst:n merkitysten tarkastelun hyödyntämällä yhteisen hyvän käsitettä (*common good*). He toteavat, että vst:n varsinaista vaikuttavuutta (*effectiveness*), eli onko koulutukselle asetetut tavoitteet saavutettu, ei Suomessa ole tutkittu. Kirjoittajat jatkavat, että jos halutaan esimerkiksi edistää ehyemmän ja tasa-arvoisemman yhteiskunnan rakentamista ja aktiivista kansalaisuutta, tulisi arvioinnin kohdistua niihin liittyviin tekijöihin. Tarvittaisiin siis vst:n yhteiskunnallisten tarkoitusten, eli tasa-arvon, yhteiskunnallisen eheyden ja aktiivisen kansalaisuuden määrittelyä vaikuttavuuden todentamiseksi.

Sivistystyön vaikutuksia on sen sijaan tutkittu selvittämällä muun muassa opiskelijoiden näkemyksiä. Mannisen ja Saara Luukanteleen tutkimus (2008) sekä Euroopan laajuinen *Benefits of Lifelong Learning* (BeLL) -tutkimus (Manninen ym. 2014) analysoivat kyselydataan perustuen vapaatavoitteiseen aikuiskoulutukseen osallistumisen vaikutuksia opiskelijoiden elämään ja hyvinvointiin. Myös Jenni Pätärin selvitys (2015) tarkasteli opintosetelikoulutuksen vaikutusta koulutukseen osallistuneiden näkökulmasta. Selvitys toteutettiin haastattelemalla 34 opiskelijaa.

Kukka-Maaria Vuorikoski ja Manninen (2024; 2023) ovat tuoreessa tutkimuksessaan analysoineet opintokeskusten koulutustarjonnan sisältöä. Tutkimuksessa koottiin opintokeskusten toteuttaman koulutuksen kuvausdata, kuten kurssin nimi ja kuvaus, osaamistavoite, virallinen kurssiaihe, yhteisjärjestäjä, osallistujamäärä sekä kurssin pituus tunteina. Tulokset kiteyttivät tarjonnan jakautumisen kuuteen kategoriaan, joita ovat henkilökohtainen kasvu (39,6 %), kansalais- ja järjestötoiminta (29,9 %), sosiaalinen ja yhteisöllinen tuki (11,1 %), terveys ja liikunta (10,3 %), työ ja toimeentulo (7,1 %) sekä perustaidot (1,4 %). Koulutustarjonnan tarkastelun kautta voidaan arvioida, ovatko koulutuksenjärjestäjät toteuttaneet laissa määriteltyä tehtäväänsä.

2.3 Esimerkki tutkimusnäkökulmien yhdistämisestä sosiaali- ja terveysalalla

THL:n tutkijat Marko Nousiainen ja Lars Leemann (2023) tarkastelivat arviointitutkimuksessaan yhteiskunnalliseen inkluusioon tähdänneitä ESR-kehittämishankkeita. He yhdistivät arvioinnissaan laadullista dataa eli osallistujien haastatteluja sekä määrällistä pitkittäisdataa. Menetelmien yhdistämisen tarkoitus oli ymmärtää paremmin, miten yhteiskunnalliseen inkluusioon johtavat *mekanismit* toimivat. THL:n kehittämää validoitua osallisuusmittaria (osallisuusindikaattori, ks. THL 2024b) käytettiin tutkimuksessa määrällisen datan keräämiseen ja muutoksen seurantaan. Nousiainen ja Leeman hyödyntävät

analyysissaan Karen Van der Vekenin, Emelien Lauwerierin ja Sara Willemsin (2020) näkemystä sosiaalisen inkluusion edistämisen elementeistä. Nämä elementit ovat ihmisten auttaminen näkemään itsensä aktiivisina toimijoina ja mahdollisuuden tarjoaminen kytkeytyä laajempiin sosiaalisiin yhteyksiin.

Tutkimustulokset osoittivat, että haastatteluin kerätyt ”pienet menestystarinat” onnistuivat kuvaamaan vahvistuneen inkluusion kehityskulkujen mekanismeja. Tarinoissa paljastui resursseja ja päättelyketjuja, jotka ovat olleet positiivisten muutosten edellytyksiä. Mekanismit toimivat subjektiivisten kokemusten kautta, kun osallistujat saavat kokemusten myötä vahvistusta omasta toimijuudestaan ja tulevaisuuden mahdollisuuksistaan. Nousiaisen ja Leemannin (2023) tutkimuksessa tarinat paljastivat kolmenlaisia vahvistuneen inkluusion kokemuksen tuloksia: minäpystyvyyden vahvistumista sekä merkityksen ja yhteenkuuluvuuden tunteen lisääntymistä. Tarinat paljastivat myös tärkeimpiä toimintaympäristöön liittyviä seikkoja kuten henkilöiden taustaan, yhteisöihin ja vertaisiin liittyviä seikkoja.

3 Kansainvälinen näkökulma

Tässä luvussa käyn läpi kansainvälisiä indikaattoreita ja kuvaan niiden hyödyntämää dataa sekä datan keruutapoja.

Tavoitteena on tunnistaa indikaattoreita ja dataa, jotka soveltuvat sivistystyön vaikuttavuuden mittaamiseen.

3.1 Aikuiskoulutustutkimuksessa käytetty numeerinen data

Ellen Boeren (2018) selvitti aikuiskoulutustutkimuksessa käytettyjä määrällisiä mittareita, joiden käyttöä oli raportoitu johtavissa kansainvälisissä aikuiskoulutuksen tutkimusjulkaisuissa. Mittarin rakentaminen edellyttää aina käsitteiden määrittelyä ja taustatyötä mitattavan ilmiön ymmärtämiseksi.

Määrällinen tutkimus on kohdistunut kartoittamaan esimerkiksi koulutukseen osallistumista ja opiskelijoiden kokemuksia. Käytössä on ollut myös erilaisia psykometrisiä mittareita (motivaatio, ahdistus, minäpystyvyys, ongelmanratkaisu) sekä oppimistyylejä kuvaavia mittareita (ks. taulukko 1). Näiden mittareiden data kerätään tyypillisesti osallistujakyselyin, joissa vastaajaa pyydetään arvioimaan näkemyksiään esitetyistä väittämistä esimerkiksi Likert-asteikolla.

Aikuiskoulutukseen pääsyn esteitä tutkiessaan Boeren (2018) on kehitellyt Rubensonin ja Desjardinsin (2009) tutkimukseen perustuvan *Lifelong Learning* (LLL) -mallin, jossa koulutuksen esteitä tarkastellaan yksilön (*individual*), koulutusorganisaation (*learning provider*) ja järjestelmän (*country-level*) tasoilla. Kuvio 1 näyttää, miten nämä eri tasot kytkeytyvät toisiinsa rattaiden tavoin: jos yksi ratas jumiutuu, edellytykset koulutukseen osallistumiselle heikentyvät. Boerenin jäsentelyä voi hyödyntää myös vst:n vaikuttavuuden tarkasteluun ja jäsentää eri tasojen sisältöä vst:n tarkoituksen ja tavoitteiden näkökulmasta. Boerenin alkuperäinen malli ja kuvio 1 on laadittu yleisesti aikuiskoulutuksen näkökulmasta.

Käynnissä olevassa tutkimushankkeessaan Boeren on kollegoineen perehtynyt mittaustapoihin, esimerkiksi laajojen kyselyiden yksittäisiin mittareihin ja otoksiin. Tutkimuksessaan he osoittavat, että aikuiskoulutustutkimuksen ja Britannian kansallisen tutkimuksen tulosten osoittamat erot aikuisten koulutukseen osallistumisessa selittyvät pitkälti eroilla juuri kyselyiden mittaustavoissa (Boeren ym. 2024).

Taulukko 1. Boerenin kooste aikuiskasvatustutkimuksen käyttämistä määrällisistä mittareista alan johtavissa journaaleissa (Boeren 2018, 70)

Participation scales	Experiences scales	Psychometric scales	Learning style scales
Education Participation Scale (Boshier, Huang, Song, & Song, 2006; Isaac, Guy, & Valentine, 2001) Reasons for Participation Scale (Mulenga & Liang, 2008) Adult attitudes toward Adult and Continuing Education Scale (Blunt & Yang, 2002)	Noel-Levitz Adult Student Priorities Survey (Giancola, Munz, & Trares, 2008) Power and Influence Tactics Scale; Problem Solving Inventory (Hendricks, 2001)	Motivated Strategy for Learning Questionnaire (Justice & Dornan, 2001) Abbreviated Math Anxiety Scale; Mathematics Self-Efficacy Scale; Self-Description Questionnaire III–Math Subscale (Jameson & Fusco, 2014) Beck Anxiety Inventory (Carney-Crompton & Tan, 2002); Academic Self-Efficacy Scale Parental Self-Efficacy Scale; Work–Family Balance Scale; Extended Satisfaction with Life Scale (van Rhijn & Lero, 2014) General Self-Efficacy Scale (Bath & Smith, 2009) Self-Concept and Perceived Problem-Solving Skills Scales (Porras-Hernandez & Salinas-Amescua, 2012) Borg CR-10 scale (Piirainen & Viitanen, 2010)	Personal Responsibility Orientation to Self-Direction in Learning Scale (Stockdale & Brockett, 2011) Oddi Continuing Learning Inventory (Harvey, Rothman, & Frecker, 2006) Student Engagement Questionnaire (Lee, 2014) Approaches to Supervision Scale; Supervision Practices Scale; Supervision Outcome Scale (Lizzio, Stokes, & Wilson, 2005)

Kuvio 1. Kokonaisvaltainen elinikäiseen oppimiseen osallistumisen malli (Boeren 2018, 168)

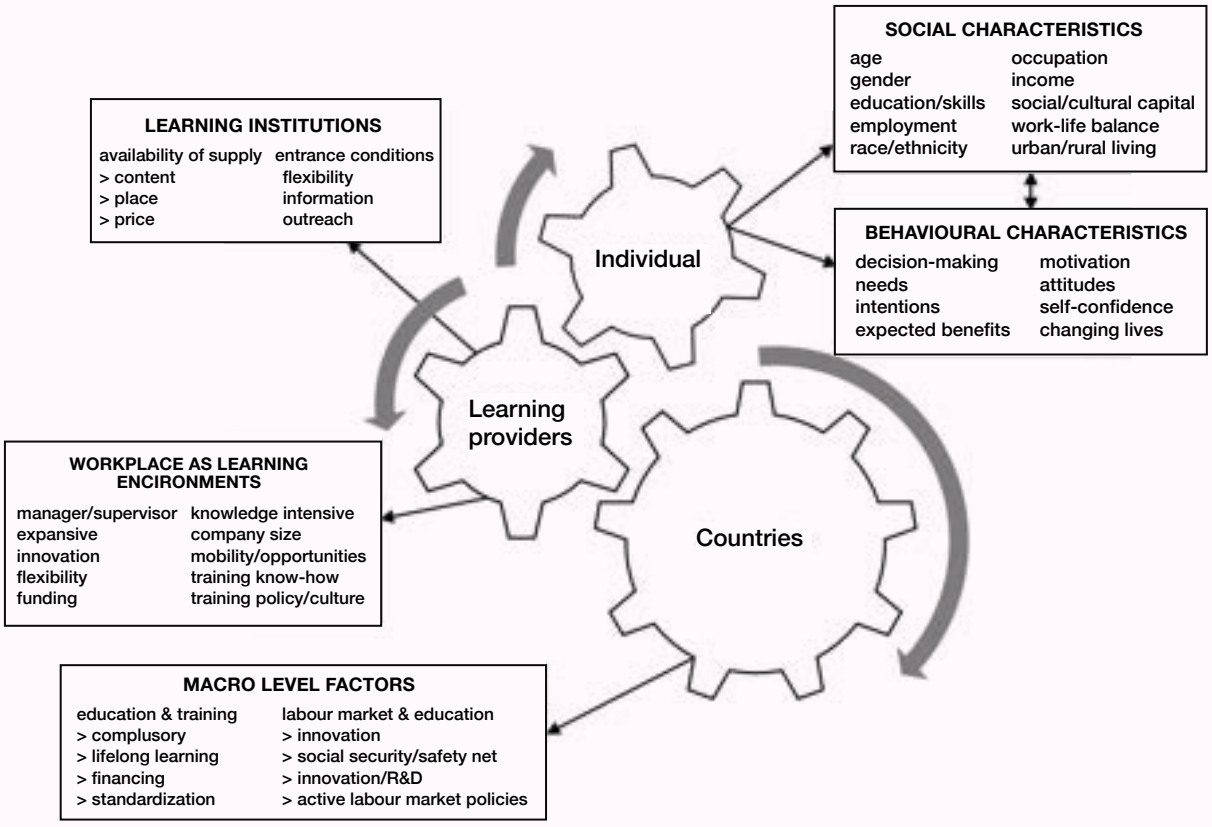

3.2 Listaus kansainvälisistä tutkimuksista ja indikaattoreista

3.2.1 Survey-tutkimukset

Kansainvälinen aikuisten taitotutkimus (PIAAC). OECD:n tuottama aikuisten taitoja mittaava kyselytutkimus selvittää aikuisväestön tarvitsemia perustaitoja eri elämänalueilla ja taitojen käyttöä työssä ja arkielämässä (ks. OECD 2024a). Suomessa kyselyn toteuttaa Tilastokeskus yhteistyössä Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen kanssa. Kiinnostuksen kohteena ovat ihmisten arjessa tarvittavat taidot: lukutaito, numerotaito sekä soveltavat ongelmanratkaisutaidot. Tutkimus tehdään samanaikaisesti 32 maassa eri puolilla maailmaa.

PIAAC-kyselyn kohdejoukkona on 16–65-vuotias väestö. Tilastokeskus toteutti tutkimushaastattelut 2022–2023 tavoitteenaan noin 4 000 osallistujaa. Tulosten arvioitu julkaisuajankohta on vuoden 2024 loppupuolella. PIAAC-kyselyä on edeltänyt useita tutkimuksia kuten *International Adult Literacy Survey* (IALS) sekä *Adult Literacy and Lifeskills Survey* (ALL). Ne ovat kohdistuneet aikuisväestön osaamiseen ja kaikissa niissä selvitetään myös vastaajien taustoja.

Education at a glance on OECD:n tuottama vuosittainen koontiraportti (ks. esim. OECD 2023). Raportin näkökulmana on OECD- ja sen partnerimaiden välinen vertailu ja se sisältää indikaattoreita myös aikuiskoulutuksesta. Pääosin indikaattorit liittyvät työelämäläheiseen koulutukseen ja indikaattoreissa hyödynnetään pääosin EU:n keräämää *Labour Force Survey* -dataa. Suomen indikaattoriprofiiliin on mahdollista tutustua verkkosivulla (ks. OECD 2023). Mittariston indikaattori *"Adult participation in non-formal education"* kuvaa aikuisten osallistumista vapaatavoitteiseen koulutukseen. Se muodostuu kolmesta muuttujasta, jotka ovat ikä (25–64 vuotta), koulutustaso (koulutustaso alle toisen asteen koulutuksen = alle ISCED3) ja koulutukseen osallistuminen neljän viimeisen viikon aikana. Esimerkiksi Suomessa vuonna 2022 osallistuminen arvioitiin suhteellisen korkeaksi (ks. OECD 2023):

> *In Finland, the share of 25–64 year-olds without an upper secondary education participating in non-formal job-related education and training over the 4 weeks prior to the interview is relatively high, compared to other OECD and partners countries with available data (6.2 %, rank 5/20, 2022).*

Global reports (GRALE). YK:n alainen *Unesco Institute for Lifelong Learning* (UIL) on koostanut vuodesta 2009 lähtien viisi maailmanlaajuista *Global report on adult learning and education* -raporttia, joiden tarkoitus on seurata Unescon jäsenmaiden satsausta aikuiskoulutukseen. Raportin tulokset pohjautuvat kyselydatan, politiikka-analyysien ja tapaustutkimusten yhdistelmään. Viimeisen raportin suositukset ja hyvät käytännöt esitettiin Marokon Marrakechissa CONFINTEA VII -konferenssin yhteydessä vuonna 2022 (UIL 2022).

Euroopan unionin kyselyt. EU toimeenpanee useita kyselyjä, jotka mittaavat aikuiskoulutukseen osallistumista tai sisältävät muita elinikäiseen koulutukseen liittyviä näkökohtia (Boeren 2018). Näitä kyselyjä ovat esimerkiksi:

1. ***European Labour Force Survey (LFS).*** Työvoimatutkimus kerää tilastotietoja 15–89-vuotiaan väestön työhön osallistumisesta, työllisyydestä ja työttömyydestä sekä työvoiman ulkopuolisten toiminnasta. Työvoimatutkimuksen tiedonkeruu perustuu Tilastokeskuksen väestötietokannasta kahdesti vuodessa satunnaisesti poimittuun otokseen (ks. SVT 2024). Kuukausittainen otos on noin 12 500 henkeä ja tiedot kerätään tietokoneavusteisilla puhelinhaastatteluilla sekä verkkolomakkeella. Vastaajien antamien tietojen pohjalta luodaan kuva koko 15–89-vuotiaan väestön toiminnasta.

2. ***Adult Education Survey (AES).*** Aikuiskoulutustutkimuksen toteuttaa Suomessa Tilastokeskus (ks. Tilastokeskus 2024a). Se on laaja haastattelu- ja kyselytutkimus aikuisväestön koulutukseen osallistumisesta ja oppimisesta. Tutkimus tuottaa kansainvälisesti vertailukelpoista tietoa aikuisväestön koulutukseen osallistumisesta, oppimisesta, koulutushalukkuudesta ja -tarpeesta, opiskelukäsityksistä ja osallistumisen esteistä sekä aikuisten kielitaidoista. Aikuiskoulutustutkimuksia on tehty Tilastokeskuksessa vuodesta 1980 alkaen noin viiden vuoden välein. Vuodesta 2006 lähtien tutkimus on toteutettu osana EU:n tilastoviraston Eurostatin *Adult Education Survey* -projektia, johon on kerätty tiedot noin 30:sta Euroopan maasta. Suomessa tutkimus on toteutettu Tilastokeskuksen ja OKM:n yhteishankkeena. Tutkimus tuottaa kansainvälisesti vertailukelpoista tietoa aikuisväestön koulutukseen osallistumisesta, oppimisesta, koulutushalukkuudesta ja -tarpeesta, opiskelukäsityksistä, osallistumisen esteistä sekä aikuisten kielitaidoista. Tuloksia hyödynnetään kansainvälisten vertailujen lisäksi poliittisen päätöksenteon ja selvitystoiminnan tukena. (Tilastokeskus 2024a.)

3. ***Muita EU:n kyselyjä***

    - *Continuing Vocational Training Survey* (CVTS), ammatillinen koulutus yrityksissä.
    - *European Survey on Working Conditions* (ESWC), eurooppalainen työolotutkimus.
    - *Eurobarometer on lifelong learning*, Eurobarometri.

3.2.2 Muu kansainvälinen tiedonkeruu ja indikaattorit

Tiedonkeruu muissa Pohjoismaissa. Ruotsissa ja Tanskassa on Suomea kattavampi tiedonkeruu aikuiskoulutukseen osallistumisesta. Ruotsin ja Tanskan tilastoviranomaiset keräävät henkilöpohjaista dataa myös vst:n opiskelijoista. Ruotsissa Folkbildningsrådetilla on erityistehtävä huolehtia julkisen rahoituksen allokoinnista ja vastineeksi myös raportoida vuosittain toiminnan tunnusluvuista sekä valtionavustuksen tavoitteiden toteutumisesta (Folkbildningsrådet 2022).

Tanskassa tilastoviranomainen on yhteismitallistanut aikuiskoulutuksen eri muotojen tunnuslukuja, jolloin niitä voidaan verrata laskennallisesti. Lisäksi eri hallinnonalojen tietoa koostetaan kokonaiskuvan saamiseksi. Henkilöpohjaista rekisteridataa on Tanskassa kerätty vuodesta 2007 lähtien kaikesta julkisesti rahoitetusta aikuiskoulutuksesta (Alanen 2022).

Pohjoismainen yhteistyö ja datapankki. Mimer on Ruotsin kansallinen sivistystyön tutkimusohjelma, joka toimii Linköpingin yliopiston yhteydessä. Yhteispohjoismaisissa selvityshankkeissa on koottu tietoa vst:n tutkimuksesta pohjoismaissa (Mimer 2024). Meneillään olevassa kartoituksessa, jossa ovat Suomesta mukana Åbo Akademi ja Opintokeskukset ry, kootaan tietoa eri pohjoismaiden opintokeskuksista.

European Association for the Education of Adults (EAEA). EAEA (2024) kertoo kotisivullaan olevansa non-formaalin aikuiskoulutuksen ääni Euroopassa. Osana tehtäväänsä EAEA kerää tietoa jäsenorganisaatioiltaan ja kokoaa raportteja aikuiskoulutuksen toimeenpanosta eri Euroopan maissa. Yksi EAEA:n tehtävistä on Euroopan tasolla seurata aikuiskoulutuspolitiikan toimeenpanoa ja mukanaoloa erilaisissa strategioissa ja viitekehyksissä. Suomen edustaja VST ry on järjestön varsinainen jäsen ja vastaa maaraporttien tietojen toimittamisesta. Lisäksi Suomesta Kansanvalistusseura (KVS) on EAEA:n *associate partner*.

OECD on koostanut dataa ja indikaattoreita monista erilaisista näkökulmista ja yhteiskunnan eri sektoreilta (ks. OECD 2024b).

YK:n kestävän kehityksen agenda ja sitoumus. Suomen kestävän kehityksen toimikunta seuraa YK:n kestävän kehityksen indikaattoreiden toteutumista Suomessa (Suomen YK-liitto 2024). Kestävän kehityksen indikaattoreita voitaisiin hyödyntää myös vst:n indikaattorien kehittämisessä ja muotoilussa. Vst:n sitoutuminen Agenda 2030 tavoitteisiin voitaisiin tuoda esiin yhtenä toiminnan arvolähtökohtana.

Vst:ssä opitaan kestävän kehityksen edistämiseen tarvittavia tietoja ja taitoja kuten kestäviä elämäntapoja, ihmisoikeuksia, sukupuolten tasa-arvoa, rauhan ja väkivallattomuuden edistämistä, maailmankansalaisuutta sekä kulttuurien monimuotoisuutta. Tätä voitaisiin tuoda esiin tunnistamalla kurssitoiminnan ja koulutusten perustumista näihin arvoihin entistä näkyvämmin sekä vahvistamalla näihin arvoihin perustuvaa koulutusta.

4
Kansallinen näkökulma

Tässä luvussa kuvaan kansallista tiedonkeruuta, indikaattoreita ja niiden hyödyntämää dataa.

Datan keruun perusteita ovat tarve seurata julkisen rahoituksen asianmukaista käyttöä ja arvioida toimintaa. Koulutuksen järjestäjät keräävät dataa, jota järjestelmät (esim. laskutusjärjestelmät) edellyttävät, ja jota tarvitaan toiminnan toteutuksen suunnitteluun (esim. opiskelijamäärät).

4.1 Säädöksiin perustuva tiedonkeruu

Opetushallinnon tiedonkeruun ja datan tuotannon keskeisimpiä kanavia ovat Tilastokeskus, tilastopalvelu Vipunen (OKM) ja Opetushallituksen (OPH) raportoinnit. Tilastokeskus kansallisena viranomaisena vastaa säännönmukaisesta tietojen keruusta koulutuksenjärjestäjiltä. Tiedonkeruun pohjalta laadittu *Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset* -tilasto (ks. Tilastokeskus 2024b) kuvaa julkisen viranomaisen valvoman koulutuksen järjestäjä- ja oppilaitosverkoston, siinä tapahtuneet muutokset, osoitetiedot sekä opiskelijamäärät. Tiedot kerätään kyselyllä ja julkaistaan kerran vuodessa.

Rahoitusraportit ja laskelmat. OPH julkaisee OKM:n valtionosuus- ja rahoituspäätökset ja päätösten mukaiset rahoitusraportit ja -laskelmat (ks. OPH 2023). Raportit julkaistaan oppilaitoksen ylläpitäjän (kunta, kuntayhtymä, rekisteröity yhteisö, säätiö) mukaisesti.

Opiskelijamäärä ja opetuksen määrä. Tilastokeskus kerää koulutuksen järjestäjiltä tietoa, jonka pohjalta se laatii vuosittain *Oppilaitosten aikuiskoulutus* -tilaston. Tilasto kuvaa vst:n oppilaitosten järjestämää aikuiskoulutusta. Tiedot julkaistaan vuosittain. Tilasto sisältää opetustuntien ja opiskelijoiden kokonaismäärät. Lisäksi opetustuntien aikuiskoulutuksen osuus on tilastoitu koulutuksen sisällön mukaan.

Henkilöpohjaista dataa ei koosteta rahoittajalle, vaikka pääosin koulutuksenjärjestäjät saavat osallistujien henkilötiedot laskutuksen yhteydessä. Osallistujista on kerätty profiilitietoa eli ikä, sukupuoli, koulutustausta ja pääasiallinen toiminta. Profiilitietojen keruu tulee laajentumaan kaikkiin vst:n oppilaitoksiin.

KOSKI-tietovaranto. OPH:n kansallinen opiskeluoikeuksien ja suoritusten keskitetty integraatiopalvelu KOSKI sisältää opetuksen ja koulutuksen valtakunnalliseen tietovarantoon tallennetut tiedot oppijoiden yksittäisistä opiskeluoikeuksista, opintosuorituksista sekä suoritetuista tutkinnoista. KOSKI-palvelu sisältää myös erillisen kansallisten opinto- ja tutkintotietoja sisältävien rekistereiden yhteen kokoavan luovutuspalvelun sekä muun kuin säännellyn koulutuksen rekisterin. KOSKI on perustettu 1.1.2018, kun valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä annettu laki (884/2017) astui voimaan.

Kansanopistojen ylläpitäjät ovat tallentaneet kansanopistojen vst:n oppivelvollisille suunnatussa koulutuksessa, vst:n lukutaitokoulutuksessa sekä kotoutumiskoulutuksissa oppivelvollisuuttaan suorittavien oppijoiden opis-

keluoikeus- ja suoritustiedot tietovarantoon 1.8.2021 alkaen. KOSKI-tietovarantoon tulee mahdolliseksi myös vapaatavoitteisten koulutusten vieminen. Vst:n oppilaitosten ylläpitäjät ovat voineet päättää tietojen tallentamisen mahdollistamisesta vapaatavoitteisessa koulutuksessa opiskeleville oppijoilleen 1.8.2021 alkaen. Samoin ovat voineet toimia taiteen perusopetuksesta annetussa laissa tarkoitetut koulutuksen järjestäjät järjestämässään tai hankkimassaan taiteen perusopetuksessa 1.1.2023 alkaen.

Vapaatavoitteisen vst-koulutuksen ja taiteen perusopetuksen opiskeluoikeus- ja suoritustietojen tallentaminen KOSKI-tietovarantoon perustuu aina oppijan antamaan suostumukseen tietojen tallentamisesta vst-oppilaitoksen ylläpitäjälle tai taiteen perusopetuksen koulutuksen järjestäjälle. Opintojen tietovarantoon viemisen edellytyksenä on, että opinto on kuvattu osaamisperusteisesti, mitoitettu ja arvioitu. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kullekin tietovarantoon vietävälle opinnolle on määritelty osaamistavoitteet, joiden pohjalta opiskelijan opintosuorituksen arviointi tapahtuu.

Uusi tiedonkeruu: Oppilaitosten tutkintoon johtamaton koulutus (2024). OKM:n ja OPH:n yhteistyössä valmistellun tiedonkeruun kohteena ovat vst:n koulutus ja taiteen perusopetus, ja se kohdistuu oppilaitoksiin, jotka järjestävät em. koulutusta (ks. Tilastokeskus 2024c). Vuoden 2024 tiedot vst:n koulutuksista ja taiteen perusopetuksesta kerätään keväällä 2025. Tiedot kerätään koko kalenterivuodelta. Taiteen perusopetuksen tiedoista osa tullaan keräämään 20.9.2024 poikkileikkauspäivämäärältä sekä osa koko kalenterivuodelta 2024. Tiedot kerätään kaikenikäisille suunnatuista koulutuksista, ei ainoastaan aikuisille suunnatuista. Tiedonkeruulomakkeella kysytään tietoja vst-oppilaitosten ja musiikkioppilaitosten vst:nä ja taiteen perusopetuksena järjestämästä koulutuksesta sekä taiteen perusopetuksen oppilaitosten järjestämästä opetuksesta.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi). Karvi esittää toimintasuunnitelmassaan vuosille 2024–2027 vst:n teema-arvioinnin toteuttamista. Arvioinnin teemaksi se ehdottaa vst:n yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja saavutettavuutta. Arviointi on tarkoitus toteuttaa vuosina 2025–2026 (Karvi 2024). Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ja saavutettavuuden ohella arviointi tuottaa tietoa vst:n vahvuuksista ja kehittämiskohteista suhteessa toiminnalle asetettuihin tavoitteisiin. Arvioinnissa ovat mukana kaikki vst:n oppilaitosmuodot. Aiempia teema-arviointeja on tehty kohdistetusti esimerkiksi maahan muuttaneiden lukutaitokoulutuksesta (ks. Karvi 2022).

4.2 Muuta vapaan sivistystyön toimintaa kuvaava data

Koulutuksenjärjestäjät keräävät monenlaista dataa omaan käyttöönsä. Tietoa kerätään esimerkiksi opiskelijapalautteen muodossa. Kaikkea kerättyä dataa ei kuitenkaan jatkojalosteta tai hyödynnetä. Data kerätään ja jalostetaan useimmiten oman organisaation tarpeisiin, ja sitä hyödynnetään arjen toiminnassa sekä päätöksenteon tukena.

Tutkintotavoitteisen koulutuksen opiskelijapalautetta kerätään opetushallinnon alustalla. Mikäli OKM tarjoaisi resurssit yhteisen vst-palautekyselyn alustaksi, koulutuksenjärjestäjiltä vapautuisi resursseja mittariston kehittämiseen. Vertailun vuoksi voi nostaa esiin, että OKM kokoaa jo tutkintotavoitteisen koulutuksen palautekyselyjä keskitetysti. Esimerkiksi AVOP-kyselymittaristo on syntynyt Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n, Suomen opiskelijakuntien SAMOK ry:n, Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiön (OTUS) ja OKM:n yhteisenä hankkeena. Kyselymittariston käyttöönotosta ja sen kehittämisestä vastaa Arene ry (AVOP).

Numeerista dataa, jota voitaisiin hyödyntää indikaattorien kehittämistyössä, on nykyisellään käytössä rajallisesti. Dataa löytyy, mutta sen työstämiseen ja hyödyntämiseen tarvittaisiin resursseja. Tutkimukseen ja vaikuttavuuden mittaamisen kehittämiseen soveltuvaa dataa ovat esimerkiksi

1. Hellewi-järjestelmän ja muiden asiakastietojärjestelmien data
2. Kurssikuvaukset (vrt. Vuorikoski & Manninen 2024)
3. LAKE-kehittämishankkeet ja ESR-hankkeet sekä hankkeiden loppuraportit
4. Järjestämisluvat, jotka julkaistaan opetushallinnon ohjaus- ja hallintajärjestelmä OIVAssa. Lisäksi tilastopalvelu Vipunen sisältää vuodesta 2018 alkaen lupien lukumäärätiedon (ks. taulukko 2). Vipusessa lupien lukumääriä voi tarkastella oppilaitostyypin mukaan. Lisäksi Vipunen sisältää seuraavat muuttujat:
    - luvan voimassaolo (kyllä/ei)
    - luvan myöntämis- ja päättymisvuosi sekä kuukausi
    - erityinen koulutustehtävä
    - oppilaitoksen ylläpitäjä, kunta, maakunta
    - oppilaitoksen nimi, sijaintikunta, maakunta
    - oppilaitoksen alueellisuus/valtakunnallisuus
    - opetuskieli (ruotsi, suomi, saame, viittomakieli)
5. Määrärahat valtion budjetissa. Vuosittain vahvistettavassa valtion budjetissa määritellään arviomääräraha vst-oppilaitosten käyttökustannuksiin. Määrärahadata ja budjettiasiakirjat ovat avoimesti saatavissa ja niiden kirjauksia voisi myös hyödyntää tutkimuksessa sekä seurantaindikaattorien laadinnassa. Esimerkiksi vuosina 2014–2024 määrärahat ovat jakautuneet taulukossa 3 esitetyllä tavalla.

Taulukko 2. Vapaan sivistystyön järjestämislupien lukumäärä vuonna 2024 (Vipunen 2024).

Vst-oppilaitosmuoto	Oppilaitosten lukumäärä
Kansanopisto	73
Kansalaisopisto	174
Opintokeskus	12
Kesäyliopisto	19
Liikunnan koulutuskeskus (urheiluopisto)	14
Muut oppilaitokset	1
Yhteensä	**291**

Taulukko 3. Vapaan sivistystyön määrärahat valtion budjetissa 2014–2024 (VM 2024).

VUOSI	Määräraha (euroa)
2024	168 313 000
2023	182 081 000
2022	173 241 000
2021	161 093 000
2020	162 716 000
2019	155 230 000
2018	152 833 000
2017	146 325 000
2016	157 820 000
2015	156 345 000
2014	164 618 000

4.3 Avoimen datan mahdollisuudet?

Digi- ja väestötietovirasto (2024) vastaa avoindata.fi-verkkopalvelun kehittämisestä. Sivustolla kuvataan tiedon jakamisen toimintamalli tiedon avaamisen tueksi. Tiedon jakamisen toimintamalli kuvaa tiedon jakamisen vaiheet ja niissä huomioon otettavat velvoitteet ja suositukset. Sivustolla on myös linkki koneluettaviin tietoaineistoihin. Esimerkiksi Helsingin kaupungin jakamassa datassa on koostettua tietoa kansalaisopistoista ja sivustolla on pääsy avoi-

meen rajapintaan pääkaupunkiseudun kansalaisopistojen Ilmonet-asiakastietojärjestelmän datasta (ks. Digi- ja väestövirasto 2024).

Julkisen hallinnon tiedonhallintaa on kehitetty viime aikoina voimakkaasti. Tavoitteena on tietopohjainen päätöksenteko ja digitalisaation sekä laskentatehon kehittymisen myötä laajentuneet odotukset datan tehokkaammalle hyödyntämiselle (ks. Valtiokonttori 2024). Avoimen datan näkökulma on merkittävä siitä syystä, että datan kautta toiminta ja resurssit tulevat näkyväksi päätöksenteon foorumeilla. Jos dataa ei ole, toiminta jää näkymättömiin ja sen merkitystä on silloin helppo vähätellä tai jättää huomiotta.

4.4 Esimerkkejä indikaattoreista ja vst:n datan hyödyntämisestä

Esittelen seuraavaksi neljä indikaattoria esimerkkeinä siitä, miten dataa hyödynnetään vaikuttavuuden mittaamiseen eri yhteyksissä. Valitut indikaattorit ovat

1) Terveydenedistämisaktiivisuus (TEAviisari)

2) Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö ITLA:n yhteisövaikuttavuus

3) alueiden elinvoima- ja pitovoimaindeksi (MDI) sekä

4) *Social Return On Investment* (SROI).

Nämä toimivat esimerkkeinä indikaattoreista, joiden tietopohjassa voitaisiin ensinnäkin hyödyntää (ja paikallisesti saatetaan jo hyödyntää) vst:n dataa. Toiseksi näiden indikaattorien jäsentämistapaa voidaan hyödyntää, kun laaditaan vst-indikaattoreita.

4.4.1 Terveydenedistämisaktiivisuus eli TEAviisari

THL kerää tietoja kunnan eri toimialojen hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyöstä. Tiedonkeruilla selvitetään toimenpiteitä, resursseja ja poikkihallinnollisia toimintakäytäntöjä. TEAviisari tarjoaa tukea ja tietoa kunnille ja hyvinvointialueille kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveydenedistämistoiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Tiedon keruu toteutetaan neljässä osiossa, kukin osio toteutuu kahden vuoden välein. (THL 2024.)

Vertailutietojärjestelmä tekee näkyväksi kuntien tekemän työn asukkaidensa terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi seitsemällä eri toimialalla. Palvelussa on vertailutiedot terveydenedistämisaktiivisuudesta liikunnasta vastaavalla toimialalla, perusterveydenhuollossa, perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa, ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa, kulttuuripalveluissa ja kuntien strategisessa johtamisessa. TEA-tietoja käytetään myös kuntien valtionosuuksien perusteena olevan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lisäosan (HYTE-kerroin) tietopohjassa.

Esimerkiksi TEAviisarin liikunnan edistäminen kunnissa -kokonaisuus jakaantuu kuuteen eri ulottuvuuteen seuraavasti:

1. ***Sitoutuminen*** kuvaa strategiatasolla kunnan sitoutumista liikunnan edistämiseen, esimerkiksi teeman näkyvyyttä erilaisissa asiakirjoissa sekä kansallisten ohjelmien hyödyntämistä.
2. ***Johtaminen*** kuvaa liikunnan edistämisen organisointia, vastuun määrittelyä ja toimeenpanoa.
3. ***Seuranta ja tarveanalyysi*** kuvaavat liikunnan edistämiseen vaikuttavien tekijöiden seurantaa ja tarveanalyysia väestöryhmittäin sekä raportointia johto- tai työryhmälle ja luottamushenkilöille.
4. ***Voimavarat*** kuvaavat liikunnan edistämisen resursointia, esimerkiksi harjoitusvuoromaksujen subventointia liikuntapaikoilla sekä liikuntahallinnon ja -ohjauksen työpanosta.
5. ***Osallisuus*** kuvaa kunnan liikunta- ja urheiluseurojen sekä muiden yhdistysten yhteiselimiä.
6. ***Muut ydintoiminnat*** ovat toimialakohtaisesti määritettäviä liikunnan edistämisen ydintoimintoja, jotka jokaisessa kunnassa tulisi toteuttaa.

TEA-lomakkeella kerätään tietoa myös vaihtuvista teemoista, jotka liittyvät hallinnonalan kansallisiin, ajankohtaisiin tietotarpeisiin. Vuonna 2022 vaihtuvat teemat liittyivät palveluverkkoselvitykseen, työvoiman saatavuuteen, rekisteröimättömien yhdistysten liikuntatoimintaan ja nousevien lajien liikuntapaikkojen päätöksiin.

TEA-viitekehyksen mahdollinen käyttö vst-indikaattoreiden jäsentämisessä

TEA-viitekehystä voitaisiin soveltaa vst-indikaattorityössä tarkastelemalla esimerkiksi seuraavia näkökohtia tai kehittelemällä näistä kysymyksistä vielä spesifimmin vst-toimintaan soveltuvia:

- ***Sitoutuminen:*** onko taustaorganisaatio sitoutunut strategisella tasolla?
- ***Johtaminen:*** miten toiminnan organisointi, vastuiden määrittely ja toimeenpano toteutuvat?
- ***Seuranta ja tarveanalyysi:*** seurataanko ja raportoidaanko terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä johtoryhmälle ja luottamushenkilöille?
- ***Voimavarat:*** miten toimintaa on resursoitu, esimerkiksi henkilöstömitoitus ja henkilöstön osaaminen?
- ***Yhteiset käytännöt:*** onko yhteisistä käytännöistä sovittu?
- ***Osallisuus:*** onko kuntalaisilla/opiskelijoilla mahdollisuus osallistua toiminnan kehittämiseen?
- ***Muut ydintoiminnat:*** miten toimialakohtaiset terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen toiminnot toteutuvat?

4.4.2 Yhteisövaikuttavuusmalli

Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö (ks. ITLA 2024) toteuttaa yhteistyössä Oulun yliopiston kanssa vaikuttavuustyötä. Siinä ihmisten ja yhteiskunnan kompleksisten ja monialaista yhteistyötä vaativien ongelmien ratkaisemiseksi hyödynnetään systeemiajattelua ja yhteisövaikuttavuus-viitekehystä (Kania & Kramer 2011).

Yhteisövaikuttavuus-viitekehys (*collective impact*) on John Kanian ja Mark Kramerin (2011) Yhdysvalloissa kehittämä malli, jonka avulla tietoisesti ratkaistaan yhdessä monimutkaisia ongelmia, joihin liittyy useita eri toimijoita. Viitekehys huomioi toimijoiden ja tekojen keskinäisiä riippuvuussuhteita sekä vahvistaa toimijoiden yhteisen tavoitteen saavuttamiseen tarvittavia toimia.

ITLAn työ keskittyy lasten, nuorten ja lapsiperheiden tukemiseen, mutta yhteistyö Oulun yliopiston kanssa vauhdittaa yhteisövaikuttavuus-viitekehyksen tutkimusta ja soveltamista Suomessa myös laajemmin. ITLA ja Oulun yliopisto toimivat yhteisövaikuttavuustyön taustatukena. Osana taustatukea toimii jatkossa virtuaalinen yhteisövaikuttavuusalusta, joka tukee yhteisövaikuttavuustyötä.

Yhteisövaikuttavuuden viitekehys sisältää viisi toimintaperiaatetta, joiden kaikkien tulee täyttyä, jotta toimintaa voidaan kutsua yhteisövaikuttavuudeksi. Näiden periaatteiden tarkastelu soveltuu myös vst-toiminnan vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohdaksi. Toimintaperiaatteiden yhteyteen olen kerännyt niihin liittyviä vst:n kannalta relevantteja kysymyksiä.

1. ***Yhteinen agenda ja tavoite.*** Onko vst:llä yhteinen agenda ja tavoitteet? Onko lainsäädäntö yhteinen agenda ja tavoite?

2. ***Jaetut yhteiset mittarit.*** Mitä voisivat olla ne kaikille vst-oppilaitosmuodoille yhteiset mittarit, jotka yhdistävät vst-toimijat? Tarvitaanko yhteisiä mittareita vai hyväksytäänkö toimijoiden erilaiset tarpeet?

3. ***Toisiaan vahvistavat toiminnot.*** Mitä ovat yhteisten taviotteiden kannalta keskeiset toiminnot, jotka vahvistavat toisiaan vai ovatko vst-toimijat toistensa kilpailijoita?

4. ***Jatkuva kommunikointi.*** Onko vst-toimijoilla jatkuvan kommunikoinnin foorumeja vai erilliset foorumit ja verkostot – yhteistyötä ”pakon edessä”? Kenen kanssa kommunikoidaan?

5. ***Taustatukiorganisaatio.*** Mikä on luonteva taustaorganisaatio (OKM, oppilaitosmuotojen omat keskusjärjestöt, VST ry, SVV-yhteistyöohjelma, EAEA, pohjoismaiset verkostot, Unesco)? Millaista tukea ja resursseja taustaorganisaatiolla on käytettävissä yhteisövaikuttavuuden edistämistyöhön?

4.4.3 Alueiden elinvoima- ja pitovoimaindeksi (EVP-indeksi)

MDI on esimerkki yksityisestä toimijasta, joka tukee julkisen hallinnon työtä toimeksiantoina. Se on kehittänyt alueiden elin-, veto- ja pitovoima- eli EVP-indeksin. EVP-indeksi on esimerkki mittarista, jonka MDI on kehittänyt erityisesti alue- ja kuntatoimijoiden käyttöön kuvaamaan alueen elinvoimaa. (MDI 2024.) EVP-indeksi on työstetty olemassa ja saatavilla olevan datan pohjalta. Jos dataa ei ole, kuten vst-toiminnan dataa, tieto toiminnasta jää pimentoon, vaikka toiminnalla saattaa olla suurikin merkitys paikkakunnan elinvoimaisuudelle, houkuttelevuudelle esimerkiksi työvoiman rekrytoinnin yhteydessä tai sille, miten hyvin asukkaat viihtyvät alueella.

EVP-indeksi on esimerkkinä mukana kahdesta syystä: ensinnäkin vst-indikaattoreita voitaisiin työstää sellaisen ulkoisen toimijan kanssa, jolla on kokemusta vastaavanlaisesta työstä. Samalla vst-toiminta saisi laajempaa näkyvyyttä ja tietoisuus työn merkityksestä voisi levitä yhteistyön ohessa. Toiseksi EVP-indeksi on esimerkki olemassa olevasta indikaattorista, jonka muodostamiseen vst-data soveltuisi hyvin, mikäli sitä olisi käytettävissä ja avoimesti saatavilla.

4.4.4 Social Return on Investment (SROI)

SROI on esimerkkimittari, jonka käyttöön vst:ssä on olemassa avointa informaatiota, ja Kuntoutussäätiön kautta myös yhteistyö- ja tukimahdollisuus. Kuntoutussäätiö on toteuttanut SOTE-alan järjestöjen kanssa SROI-arviointia, jonka tarkoitus on tuoda esille organisaation toiminnan sosiaalisten ja yhteiskunnallisten vaikutusten arvo rahamääräisenä (ks. Kuntoutussäätiö 2024). SROI soveltuu järjestöjen ja niiden toteuttamien hankkeiden arviointiin. Sen tunnuspiirre on SROI-luku, joka vastaa karkeasti ottaen kysymykseen ”montako euroa tämä tuo takaisin?”

Manninen (2016) on soveltanut SROI-mallia kansalaisopisto-opiskelun hyötyjen tuottamien vaikutusten taloudellisen arvon arviointiin. Hän yhdisti SROI-arvioon BeLL-tutkimuksessa löydettyjä hyötyjä. Manninen toteaa, että joillekin BeLL-tutkimuksessa löydetyille hyödyille on suhteellisesti helpompi määritellä oletetut vaikutukset ja näille indikaattorit. Tällaisia ovat summamuuttujatasolla henkinen hyvinvointi, työhön liittyvät hyödyt ja terveys sekä sosiaalinen osallistuminen verkostojen vahvistumisen ja vapaaehtoistyön todennäköisyyden lisääntymisen osalta. Mannisen tutkimus toimisi hyvänä esitutkimuksena SROI-arvioinnin kehittämiselle, mikäli sivistystyön taloudellisten hyötyjen ja rahamääräisten vaikutusten arvoa halutaan mitata.

Urheiluopistoilla on parhaillaan käynnissä SROI-analyysi toiminnan terveydellisten hyötyjen ja vaikuttavuuden osoittamiseksi. Urheiluopistot ovat aiemmin toteuttaneet aluetaloudellisen vaikuttavuuden arvioinnin, jonka työvälineenä käytettiin monialueellisia ja -toimialaisia yleisen tasapainon CGE (*computable general equilibrium*) RegFin -simulointimalleja (ks. Kujala ym. 2019). Arviointiraportissa tuotiin esiin, että laskelmat osoittavat ainoastaan

toiminnan määrällisesti mitattavissa olevan vaikuttavuuden. Tämän lisäksi urheiluopistoilla on vaikutusta esimerkiksi alueen imagoon ja houkuttelevuuteen, joiden seurauksia ei ole rahallisesti mahdollista tarkkaan määritellä. Liikuntaa ja urheilua edistämällä urheiluopistot tukevat myös terveyttä, mutta sen taloudellisia vaikutuksia ei tässä tarkastelussa otettu huomioon.

4.4.5 Arvon brändäys

Omaehtoisen koulutuksen ja sivistystyön arvo määrittyy sisäisesti, autonomisen yksilön tai väestöryhmän tarpeista. Niitä ei voi numeerisesti mitata. Oma mielenkiintoinen kysymyksensä on, miten arvoa voi brändätä ja millaisia esimerkkejä tästä löytyy. Brändäykseen liittyy usein jonkinlainen validointiprosessi.

Kansallisilla ja kansainvälisillä toimijoilla on käytössä sosiaalisen ja muun kestävyyden brändejä, sertifikaatteja, validointimenetelmiä ja indikaattoreita, joita hyödyntämällä vst:n toiminta ja hyödyt voidaan tehdä näkyväksi uudenlaisista näkökulmista. Esimerkkejä soveltuvista brändeistä ovat yhteiskunnallisten yritysten, kestävän kehityksen ja sosiaalisten innovaatioiden brändit:

- *Social Enterprises World Forumin People and planet first*
- Yhteiskunnallisten yritysten liitto ARVO ry:n yhteiskunnallinen yritys
- OKKA-säätiö, kestävän kehityksen sertifikaatti
- YK:n Agenda 2030 kestävän kehityksen tavoitteet
- THL:n sosiaalisten innovaatioiden validointi Innokylä
- EU-komission *social innovation match* -mittarit (SIM)

Esimerkkejä nuorisoalan brändityöstä ovat Allianssi ry:n ja Suomen partiolaiset ry:n kehittämistyö. Suomen partiolaisten toimeksiannosta järjestön brändiohjeisto päivitettiin opinnäytetyönä (Eerola 2021). Työn tavoitteena oli kehittää partiobrändiä ja ohjeistuksen avulla ”kirkastaa partiobrändin lupausta, persoonaa, tavoitepositiota ja mielikuvaa siitä, miten partiotoiminta erottuu muusta harrastustoiminnasta” (emt.).

5 Koulutuksen järjestäjän näkökulma

SVV pyysi selvitystä varten vst:n keskusjärjestöiltä tietoa heidän toteuttamastaan tiedonkeruusta ja vaikuttavuuden mittaamisesta, jota järjestöt toteuttavat tai parhaillaan suunnittelevat.

Tietopyyntöön vastasivat kaikki keskusjärjestöt eli Kansalaisopistojen liitto, Opintokeskukset ry, Suomen Kansanopistoyhdistys, Urheiluopistot ry, Suomen Kesäyliopistot ry sekä Vapaa Sivistystyö ry.

Alan keskusjärjestöt toteuttavat kukin tahollaan tiedonkeruuta ja tukevat koulutuksen järjestäjiä. Järjestöt ovat omassa kehittämistyössään tunnistaneet tarpeen sekä parempaan tilastotuotantoon että asiakastarinoiden ja toiminnan kuvaukseen. Tiedonkeruu ja datan hyödyntäminen vaativat kuitenkin järjestöiltä resursseja ja osaamista.

Selvitystä varten tietoa kerättiin myös suoraan koulutuksenjärjestäjiltä ja koulutuksen toteuttajilta. Kaikki koulutuksen järjestäjät, joihin olin yhteydessä, suhtautuivat yhteydenottoihin myönteisesti ja pitivät aihetta tärkeänä. Sain kysymyksiin vastauksia kolmen kansalaisopiston, yhden kansanopiston ja yhden opintokeskuksen edustajilta (yhteensä kuusi henkilöä). Vastaajat edustavat sekä kaupungeissa että maaseudulla toimivia oppilaitoksia. Henkilöiden vastauksia ei yksilöidä raportissa, mutta esitän joitain organisaatiotason esimerkkejä, joita kehittämistyössä voidaan hyödyntää.

Oppilaitokset raportoivat säännönmukaisesti rahoittajilleen lakisääteiset tunnusluvut ja keräävät osallistujiltaan palautetta. Tyypillisesti palaute kerätään opiskelijoilta jokaisen kurssin päätyttyä. Dataa hyödynnetään arjen suunnitteluun ja oman toiminnan kehittämiseen. Dataa koostetaan ja analysoidaan ja sitä käytetään vaikuttamistyöhön sekä paikallisesti että sektoreittain. Usein dataa jää myös hyödyntämättä, koska sen käsittelyyn ei ole riittäviä resursseja.

Tietoa saatiin seuraavilta vst:n yhteisöiltä (5 oppilaitosta, 6 keskusjärjestöä):

- Ahjolan kansalaisopisto
- Etelä-Helsingin kansalaisopisto
- Sisä-Savon opisto
- Otavan opisto
- Maaseudun Sivistysliitto (MSL)
- Opintokeskukset ry
- Suomen Kansanopistoyhdistys ry (SKY)
- Kansalaisopistojen liitto ry (KoL)
- Vapaa Sivistystyö ry (VST)
- Urheiluopistot ry
- Suomen Kesäyliopistot ry

Toimijoiden kuuleminen oli selvitystyön kannalta erittäin antoisaa. Tehtävän rajallisuuden vuoksi toimijoita ei kuitenkaan kuultu kattavasti. Näyte on sattumanvarainen ja perustuu ”läheisyysperiaatteelle”, joka ohjautuu tekijän omista verkostoista selvityksen toteutuksen ajanjaksolla 1.11.2023–28.3.2024. Kesäyliopistojen osalta selvitystä täydennettiin syyskuussa 2024. Kuvaan seuraavaksi selvitystyöni pohjalta näiden toimijoiden esittämiä tai heidän toiminnastaan valitsemiani esimerkkejä tavoista, joilla vaikuttavuutta tai toiminnan vaikutuksia on pyritty esittämään.

5.1 Urheiluopistot ry: käsikirja ja infograafit

Urheiluopistot ovat yhdessä toteuttaneet Vapaan sivistystyön koulutuksen ketterän käsikirjan. Käsikirja on tehty tukemaan kurssisuunnittelua ja laadun varmistusta urheiluopistojen arjessa. Käsikirjaan on määritelty verkoston yhteiset koulutuksen toteuttamisen periaatteet: arvot, eettisen toiminnan periaatteet, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo sekä urheiluopistopedagogiikka. Käsikirjassa on kuvattu myös toiminnan vaikuttavuutta eri osa-alueilla.

Urheiluopistot ry:llä on parhaillaan käynnissä tulosmittareiden kehittämistyö (ks. myös luku 4.4.4). Yhdistys on keskittynyt etenkin numeeristen tulosmittareiden valintaan ja visuaaliseen esitystapaan. Urheiluopistot ry:n kotisivulta löytyy visuaalinen esitys opistojen tunnuslukujen koonnista ja opistojen sijainti kartalla (ks. kuva 1).

Kuva 1. Urheilupistot ry:n infograafeja

5.2 Opintokeskukset ry:n OPKO-tutkimus ja vaikuttavuus-raportti sekä Maaseudun Sivistysliiton vaikuttavuus muutoksen kuvaamisena

Opintokeskukset toteuttavat omia tiedonkeruitaan sekä vaikuttavuuteen ja laatuun liittyvää analyysiä. Yhtenäinen tiedonkeruu nivoutuu opetushallinnon viralliseen tiedonkeruuseen. Opintokeskukset ovat toteuttaneet yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston kanssa OPKO-tutkimuksen (ks. Vuorikoski & Manninen 2023), jonka data koostuu opintokeskusten koulutustarjonnasta.

Opintokeskukset ovat käynnistäneet yhteisen kehittämisprosessin vuosittain toteutettavan vaikuttavuusraportin laatimiseksi. Tavoitteena on kuvata toimintaa seuraavista näkökulmista:

- järjestöt oppimisympäristöinä
- kansalaisyhteiskunta ja demokratia
- kestävä elämä
- yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus
- kansainvälisyys
- opintokeskukset yhteiskunnallisten tehtävien toteuttajana.

Havainnollinen käytännön esimerkki vaikuttavuuden mittaamisen mahdollisuuksista on Maaseudun Sivistysliiton (MSL) toiminnassaan asettama muutostavoite: tuoda suomalainen ITE-taide marginaalista keskiöön. Muutos toteutettiin kartoittamalla ITE-taiteen toimijat kaikissa Suomen maakunnissa. Maantieteellisestä ja taiteen marginaalista keskiöön tai ainakin keskemmälle tapahtunut muutos voitiin osoittaa esimerkiksi ITE-taidenäyttelyiden ja näyttelyissä kävijöiden määrällä ja sillä, että teoksia on ollut näkyvästi esillä suurten kaupunkien merkittävissä museoissa. Muun muassa näyttelyiden kävijämäärät sekä näkyminen valtakunnallisessa mediassa ovat määrällisiä mittareita, joita julkaisut ja tarinat täydentävät. Tarinat ja julkaisut on koottu MSL:n (2024) kotisivulle.

5.3 Kansalaisopistojen alueellinen yhteistyöverkosto: laatutyökalun soveltaminen vaikuttavuuden mittaamiseen sekä KoLin resurssikoonti kehittämistyön tueksi

Viisi pohjoissavolaista kansalaisopistoa kehittivät yhdessä vaikuttavuusarviointia OKM:n vuonna 2010 myöntämän LAKE-rahoituksen turvin (Henki ja elämä 2012). Sisä-Savon kansalaisopisto koordinoi hanketta. Hankkeessa arvioitiin kansalaisopistojen toimintaa sosiaalisesta ja yhteiskunnallisesta näkökulmasta sosiaalisen tilinpidon menetelmällä.

Hankkeessa toteutetun arvioinnin logiikka etenee seuraavasti:

1. Sidosryhmien määrittely. Sidosryhmiksi valitaan ne, joilla on odotuksia toimintaa kohtaan.
2. Selvitetään vaikutukset, joita toiminnalla on kullekin sidosryhmälle. Vaikutukset perustellaan ja kuvataan niiden merkitystä sidosryhmälle.
3. Määritellään vaikutusten osoittimet. Kullekin vaikutukselle laaditaan osoittimet (indikaattorit).
4. Laaditaan kullekin osoittimelle kysymyksiä, esimerkkikuvauksia, tilastoja tai tarinoita. Tarkoitus on pyrkiä näyttämään, että osoitin pitää paikkansa.
5. Kootaan arvioinnin tulokset kokonaiseksi vaikutustarinaksi, joka osoittaa toiminnan vaikutuksen sidosryhmälle.

Arviointimittareiden rakentamisen lähtökohtana käytettiin sivistystyölain määrittämiä tavoitteita. Opistot määrittivät sidosryhmikseen opiskelijat, kuntien luottamushenkilöt ja johtavat viranhaltijat, opistojen henkilöstön sekä valtion opetusviranomaiset.

Arviointiin osallistuneet pitivät yhteneväisten mittarien kehittämistä haastavana, koska opistot olivat keskenään niin erilaisia. Suurimpana hankkeen antina he pitivät syvällistä tutustumista muiden opistojen toimintaan. Prosessissa toimijoiden käsitys määrällisen mittaamisen rajoitteista selkeni.

KoL (2024) on koonnut kansalaisopistojen kehittämistyön tueksi erilaisia resursseja kuten sosiaalinen tilinpito ja muita laatumittareita kotisivulleen.

5.4 Etelä-Helsingin opisto ja Otavan opisto: aktiivinen asiakkaiden kuuleminen ja palautteen kerääminen asiakkailta ja sidosryhmiltä

Etelä-Helsingin opisto on yhteistyökumppaneidensa kanssa kehittänyt opiskelijoiden ja sidosryhmien asiakasraateja, joita aktivoidaan ja kuullaan osana kehittämisprosessia. Otavan opistolla vst-opiskelijoita kuullaan ennen kurssin alkua ja koulutuksen aikana kasvokkain. Osallistujien keskinäisen yhteisöllisyyden vahvistaminen on keino sitouttaa opiskelijoita ryhmään ja osallistumaan uudestaan.

Kaikki vst-koulutuksenjärjestäjät keräävät opiskelija- ja/tai kuntalaispalautteen, ja kullakin on palautteen keruuseen omanlaisensa käytännöt. Toisilla palautteen keruu on systemaattista ja kokonaisvaltaista, toisilla palautteet tulevat vain esimerkiksi kursseista vastaavan suunnittelijan tietoon. Koottua palautetta hyödynnetään etenkin koulutuksen käytännön kehittämiseen – palautteen antaminen on opiskelijalle keino tuoda esiin epäkohtia ja kehittämisehdotuksia ja antaa kiitosta hyvin toteutuneesta kurssista

Palautteet jäävät kuitenkin usein hyödyntämättä eikä niistä useinkaan tehdä kokoavaa tarkastelua. Jos vst-toimijoilla olisi yhteinen palautejärjestelmä, voitaisiinko palautetta hyödyntää muuhunkin kuin koulutuksen arjen ja käytäntöjen kehittämiseen?

5.5 Suomen Kesäyliopistot ry kehittää tilastointia ja palautteen keruuta sekä nojaa kestävään kehitykseen

Kesäyliopistot ry:n vaikuttavuustyö nojaa toiminnan ja talouden perustietojen keruuseen ja seurantaan. Seurantatiedot pyritään muun muassa sitomaan maantieteellisen laajuuden tarkasteluun. Urheiluopistojen tavoin kesäyliopistojen maantieteellinen jakautuminen on esitetty karttamuodossa keskusjärjestön kotisivuilla. Lisäksi keskusjärjestö kokoaa yhteen kesäyliopistojen opiskelijaprofiileja erityisesti avoimesta korkeakouluopetuksesta, josta kerätään osallistujien taustatietoja, kuten opintojen ilmoitettu tavoite. Tietoja tarkastellaan sekä alueellisesti että kansallisesti ja nostetaan säännöllisesti yhteiseen keskusteluun.

Kesäyliopistot ovat toteuttaneet vaikuttavuuteen liittyviä hankkeita ja koulutuksia kesäyliopistojen välisinä yhteishankkeina sekä alueellisena yhteistyönä. Esimerkiksi Jyväskylän kesäyliopisto on toteuttanut vuosina 2022–2024 kaksi vapaan sivistystyön oppilaitosten henkilöstölle suunnattua koulutuskokonaisuutta tavoitteenaan kehittää oppilaitoskohtaisia opiskelijapalautejärjestelmiä koulutusten vaikuttavuuden mittaamisen tueksi. Osallistujapalautteen mukaan hankkeen koulutuksilla on ollut vaikutuksia niin koulutusten vaikuttavuuden arvioinnin teoreettisen ymmärryksen vahvistumiseen kuin käytännössä opiskelijapalautteiden parempaan hyödyntämiseen.

Vuosina 2024–2026 Suomen Kesäyliopistot ry luotsaa kestävän kehityksen hanketta, joka tähtää kestävän kehityksen toimenpiteiden suunnitelmalliseen viemiseen osaksi keskusjärjestön ja jäsenoppilaitosten toimintaa. Hankkeen aikana ja sen jälkeen kehitystyötä ja toimenpiteitä jalkautetaan osaksi keskusjärjestön sekä oppilaitosten arkea. Hankkeen osatavoitteena on luoda yhdessä indikaattoreita vaikuttavuuden arvioinnin tueksi toimenpiteiden jalkautustyössä. Lisäksi yhteisiä indikaattoreita voidaan hyödyntää koulutustoiminnan ekologisen ja sosiaalisen vaikuttavuuden arvioinnissa kautta kesäyliopistokentän.

5.6 VST ry:n infograafit, tiekartta 2030 ja Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -ohjelma

- Kaikki vst-järjestöt ovat laatineet omat infograafinsa ja VST ry:n media-sivustolta löytyy dokumentti, johon on koottu vuoden 2021 tiedot (VST 2023).
- Vapaan sivistystyön tiekartta 2030 (VST 2022) kokoaa vst:n tulevaisuus-orientaation ekososiaalisesti kestäväksi strategiseksi ohjaajaksi. Tiekartta on esimerkki tavasta kytkeä toiminnan arvopohja ja tavoitteet laajempiin kestävän kehityksen teemoihin ja toiminnan laatuun. Tiekartassa on tuotu esiin myös toiminnan laadun ja vaikuttavuuden vuorovaikutus.
- Sivistystyön Vapaus ja Vastuu- eli SVV-ohjelma on vst:n tutkimuksen yhteistyöohjelma. Sen tarkoituksena on muun muassa alan tutkimuksen vahvistaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Ohjelmaa rahoittaa OKM ja sitä toteuttavat yhteistyössä VST ry, Itä-Suomen ja Tampereen yliopistot sekä Åbo Akademi. SVV on laatinut suunnitelman tutkimusstrategiaksi, jossa yhdeksi tutkimustehtäväksi on tunnistettu vst-toiminnan vaikuttavuus ja vaikutukset suhteessa yhteiskunnallisiin haasteisiin. Tunnistettuja näkökulmia ovat organisaatioiden toiminta ja kehittäminen sekä suhde paikalliseen toimintaympäristöön. (SVV 2024.) Käynnissä olevan tutkimus- ja kehittämisohjelman rahoittamisen mahdollisia lähteitä olisi hyvä kartoittaa laajasti ja milloin tarkoituksenmukaista, laajassa yhteistyössä.

6
Yhteenveto

Numeerisen datan käyttö ja merkitys päätöksenteossa on lisääntynyt.

Liiallinen etäisyys numerodatan tuotannon ja tulkinnan sekä käytännön toimijoiden ja päätöksentekijöiden välillä voi heikentää ymmärrystä sivistystyön merkityksestä ja johtaa vääränlaisiin päätelmiin. Numeroilla on vaikeaa kuvata toiminnan merkityksiä ja sen seurauksena tapahtuvaa laadullista muutosta.

Väestötasolla numerot ovat sinänsä käyttökelpoinen väline. Numeerinen data soveltuu vertailuun ja numeroiden valossa voidaan tarkastella toiminnan laajuutta ja kohdistumista. Esimerkiksi tasa-arvon toteutumista eri väestöryhmien välillä voidaan tarkastella tilastollisesti.

Vst:n opiskelijoista ei kuitenkaan koosteta henkilöpohjaista dataa väestötasolla. Käytännössä opiskelijoiden henkilötunnus kuitenkin kerätään lähes aina laskutusjärjestelmien edellyttämänä. Tätä informaatiota (henkilötunnus) ei kuitenkaan välitetä eteenpäin rahoittajalle. Jos henkilöpohjainen rekisteridata koottaisiin, se mahdollistaisi vst:n osallistujadatan yhdistämisen muiden rekisterinpitäjien aineistoihin. Tällöin voitaisiin väestötasolla tarkastella osallistumisen yhteyttä tarkoituspykälän mainitsemiin tavoitteisiin, kuten elinikäisen oppimisen periaatteen toteutumiseen varattomuuden estämättä (verotus- ja tulorekisterit) sekä monikulttuurisuuden toteutumiseen toiminnassa (väestörakennedata). Lisäksi osallistujadataa voitaisiin hyödyntää esimerkiksi osana kuntien hyvinvointimittareita (HYTE).

Rahoittaja seuraa lähes yksinomaan niin kutsuttua suoritedataa eli toteutuneen opetuksen määrää ja opiskelijoiden määrää. Nämä numerot eivät kuitenkaan kerro mitään toiminnan luonteesta ja merkityksestä eikä pitkittäisseurantaa ole mahdollista tehdä.

Opiskelijaprofiilien keruu käynnistyy osana valtakunnallista tiedonkeruuta. Keruun vaiva tulee koulutuksen järjestäjille. Mikäli henkilöpohjainen data olisi olemassa, dataa pystyttäisiin yhdistämään muuhun rekisteridataan ja tarkastelemaan väestörakenteeseen suhteutettuna osallistujien profiileja ilman erillistä tiedonkeruuta.

Marginaalissa oleminen tarkoittaa näkymättömyyttä. Yhtenä datan keruun, hyödyntämisen ja vaikuttavuuden mittaamisen ongelmana voi olla riittämättömät resurssit toiminnan vaikuttavuuden mittaamiseen, osoittamiseen ja näkyväksi tekemiseen. Vaikuttavuuden mittaamista tehdään myös hajallaan ja tietämättömänä muiden tekemisistä.

Kokoavaa tarkastelua vst:n toiminnassa toteutetuista kehittämishankkeista puuttuu (esim. Lake-hankkeet). Hallinnossa ei ole tahoa tai riittävää resurssia jatkuvaan tiedon tuotantoon. Toimijoilla on monenlaista numeerista ja laadullista dataa, jota voitaisiin hyödyntää, mutta tällaista kokoavaa tekemistä puuttuu.

Ne kentän oppilaitokset, joissa järjestetään tutkintotavoitteista koulutusta näkyvät tilastotuotannossa. Vst voi näissä oppilaitoksissa kuitenkin olla marginaalissa kokonaisorganisaatiossa, toimintaympäristössä tai koulutuskentässä. Osaamisperusteisuuden korostumisen riskinä on, että käsitys sivistystyön merkityksestä kapeutuu yksinomaan työllisyyden edistäjäksi.

Lähteet

Aejmelaeus, R., Pitkänen, L., Matinheikki, J. (2023). Tiedosta tekoihin – Hyvinvointialueiden tiedolla ohjaaminen ja vaikuttavuus: Valtiovarainministeriön Kustannusvaikuttavuuden osaamiskeskus -hankkeen loppuraportti. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-673-2

Alanen, P. (2022). Koulutusjärjestelmän ohjauskeinot ja numeerinen data yhteiskunnallisen kommunikaation muokkaajina. Tietämisen ja tietämättömyyden seuraukset aikuiskoulutuksen päätöksenteossa. Tampereen yliopiston väitöskirjat. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2413-1

Alanen, P. & Alastalo, M. (2021). Indikaattorit politiikkainstrumentteina: Koulutustasoindikaattorien käyttö ja toimijuus yhteiskuntapoliittisissa järkeilyissä ja päätöksenteossa. Teoksessa J. Varjo, J. Kauko & H. Silvennoinen (toim.) Koulutuksen politiikat: Kasvatussosiologian vuosikirja 3. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 177–210.

Andersen, L.R. & Björkman, T. (2017). The Nordic Secret: A story of beauty and Freedom. Stockholm: Fri Tanke.

Boeren, E. (2017). Understanding adult lifelong learning participation as a layered problem. Studies in Continuing Education, 39(2), 161–175. https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1080/0158037X.2017.1310096

Boeren, E. (2018). The Methodological Underdog: A Review of Quantitative Research in the Key Adult Education Journals. Adult Education Quarterly 68(1), 63–79. https://doi.org/10.1177/0741713617739347

Boeren, E., Evangelista, Z., Babayigit, B., Clancy, S. & Holford, J. (2024). Investigating participation in adult education and learning: but how is it measured? Esitys ESREA policy network -tutkimuspäivillä 1.3.2024 Funchal, Portugal.

Desjardins, R. (2020). PIAAC Thematic Review on Adult Learning. OECD Education Working Papers, No. 223. Paris: OECD, https://doi.org/10.1787/864d2484-en

Desjardins, R. (2024). A conceptual framework for linking adult learning for job and non-job related reasons: preliminary insights from a case study of 50 years of public policy in Sweden. Puheenvuoro ESREA policy network -tutkimuspäivillä 2.3.2024, Funchal, Portugali.

Digi- ja viestintävirasto (2024). Avoindata.fi-verkkosivu: [https://www.avoindata.fi/data/fi/dataset/rajapinta-paakaupunkiseudun-kansalais-ja-tyovaenopistojen-kurssitietoihin]. Vierailtu 05/24.

EAEA – European Association for the Education of Adults (2024). Maaraportit. Saatavilla: [https://countryreport.eaea.org/finland]. Vierailtu 05/24.

ECSA 2024. European Citizen Science Association. Verkkosivu: [https://www.ecsa.ngo/]. Vierailtu 05/24.

Eerola, L. (2021). Brändiohjeisto – Suomen Partiolaiset ry. Opinnäyte, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021060714701

Fejes, A., Runesdotter, C. & Wärvik, G.-B. (2016). Marketisation of adult education: Principals as business leaders, standardised teachers and responsibilised students. International Journal of Lifelong Education 35(6), 664–681.

Folkbildningsrådet (2022). Folkbildningens betydelse för samhället 2022. Folkbildningsrådets samlade bedömning. Saatavilla: [https://www.folkbildningsradet.se/om-folkbildningsradet/publikationer-och-remissvar/samlad-bedomning/]. Vierailtu 05/24.

FSD (2024). Suomalainen tietoarkisto. Verkkosivu: [https://www.fsd.tuni.fi/fi/]. Vierailtu 05/24.

HE 86/1997 Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi. Saatavilla: [https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1997/19970086?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sivistyst%2A#idm46651396389056]. Vierailtu 05/24.

Henki ja elämä (2012). Kansalaisopistojen sosiaalisen ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointiraportti. Suonenjoki: Suonenjoen kaupunki.

ITLA (2024). Yhteisövaikuttavuus. Verkkosivu: [https://itla.fi/yhteisovaikuttavuus/]. Vierailtu 05/24.

Järvinen, I. (2024). Riittävää ja kohtuullista? Julkisen vallan vastuu vapaassa sivistystyössä. Teoksessa I. Järvinen, J. Pätäri & B. Wallén (toim.) Sivistykselliset oikeudet ja vapaa sivistystyö. Helsinki: Vapaa Sivistystyö ry. Saatavilla: [https://www.vapausjavastuu.fi/sivistykselliset-oikeudet-jarvinen] (Verkkojulkaisusarja).

Kania, J. & Kramer, M. (2011). Collective Impact. Stanford Social Innovation Review 9(1), 36–41. https://doi.org/10.48558/5900-KN19

Karvi (2022). Teema- ja järjestelmäarvioinnit. Saatavilla: [https://www.karvi.fi/fi/arvioinnit/vapaa-sivistystyo/teema-ja-jarjestelmaarvioinnit]. Vierailtu 05/24.

Karvi (2024). Koulutuksen arviointisuunnitelma 2024–2027. Saatavilla: [https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/Koulutuksen%20arviointisuunnitelma%202024-2027.pdf]. Vierailtu 05/24.

KoL – Kansalaisopistojen liitto (2024). Laadunarviointi. Verkkosivut: [https://kansalaisopistojenliitto.fi/tietopankki/kansalaisopistot/laadunarviointi/]. Vierailtu 05/24.

Korsgaard, O. (2004). Kampen om Folket. Et dannelseperspektiv på dansk historie gennem 500 år. Köpenhamn: Gyldendal.

Koski, L. & Filander, K. (2013). Transforming causal logics in Finnish adult education: Historical and moral transition rewritten. International Journal of Lifelong Education 32(5), 583–599.

Kujala, S., Hakala, O. & Törmä, H. (2019). Urheiluopistojen aluetaloudelliset vaikutukset. Helsingin yliopisto: Ruralia-instituutti. http://hdl.handle.net/10138/300483

Kuntoutussäätiö (2024). SROI – Investoinnin sosiaalinen tuotto. Saatavilla: [https://yhteisomedia.fi/jarjestoarviointi/sroi-investoinnin-sosiaalinen-tuotto/]. Vierailtu 05/24.

L 1998/632. Laki vapaasta sivistystyöstä. Saatavilla: [https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980632]. Vierailtu 05/24.

L 2017/884. Laki valtakunnallisista opinto- ja tutkintorekistereistä. Saatavilla: [https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170884]. Vierailtu 05/24.

L 2021/682. Laki Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksesta. Saatavilla: [https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210682#Pidm46651396256672]. Vierailtu 05/24.

Lang, T. (2018). Katoaako kansansivistys? Andersen, Lene Rachel & Björkman, Tomas (2017). The Nordic Secret. A European story of beauty and freedom. Aikuiskasvatus 38(3), 260–261. https://doi.org/10.33336/aik.88364

Lascoumes, P. & Le Galès. P. (2007). Introduction: Understanding Public Policy through Its Instruments – From the Nature of Instruments to the Sociology of Public Policy Instrumentation. Governance: An International Journal of Policy, Administration and Institutions 20(1), 1–21.

Manninen, J. (2016). Suomi nousuun sivistystyöllä? Kansalaisopisto-opiskelun tuottamien hyötyjen taloudellinen merkitys. Kansalaisopistojen liiton julkaisuja 2. Helsinki: Kansalaisopistojen liitto KoL. Saatavilla: [http://kansalaisopistojenliitto.fi/wp-content/uploads/2016/02/2015_kansalaisopisto-opiskelun_hyodyt.pdf].

Manninen, J., Teräsahde, S. & Pätäri, J. (2019). Vapaan sivistystyön vaikuttavuus ja yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa: J. Pätäri, S. Teräsahde, A. Harju, J. Manninen & A. Heikkinen (toim.). Vapaa sivistystyö eilen, tänään, huomenna. Helsinki: VST, 237–273. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1456-9

Manninen, J., Sgier, I., Fleige, M., Thöne-Geyer, B., Kil, M., Možina, E., Danihelková, H., Mallows, D., Duncan, S., Meriläinen, M., Diez, J., Sava, S., Javrh, P., Vrečer, N., Mihajlovic, D., Kecap, E., Zappaterra, P., Kornilow, A., Ebener, R. & Operti, F. (2014). Benefits of Lifelong Learning in Europe – Main Results of the BeLL-Project. Research Report. Saatavilla: [http://www.bell-project.eu/cms/wp-content/uploads/2014/06/BeLL-Research-Report.pdf]. Vierailtu 05/24.

McKnight, L. & Morgan, A. (2020). A broken paradigm? What education needs to learn from evidence-based medicine. Journal of Education Policy 35(5), 648–664. https://doi.org/10.1080/02680939.2019.1578902

MDI (2024). Alueiden elin-, veto- ja pitovoima, EVP-indeksi. Verkkosivu: [https://www.mdi.fi/evp-indeksin-muodostaminen/]. Vierailtu 05/24.

Mimer (2024). National network for research on popular education. Verkkosivu: [https://liu.se/en/research/mimer].

MSL – Maaseudun Sivistysliitto (2024). ITE-taide on suomalaista nykykansantaidetta. Saatavilla: [https://msl.fi/itetaide/]. Vierailtu 05/24.

Nousiainen, M. & Leemann, L. (2023). Realistic evaluation of social inclusion. Evaluation 30(2), 288–305. https://doi-org.libproxy.tuni.fi/10.1177/13563890231210328

OECD (2021). ”Building local ecosystems for social innovation: A methodological framework”. OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Papers, No. 2021/06. Paris: OECD. https://doi.org/10.1787/bef867cd-en

OECD (2023). Finland. Overview of the education system. Verkkosivu: [https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?plotter=h5&primaryCountry=FIN&treshold=5&topic=EO]. Vierailtu 05/24.

OECD (2024a). Skills Matter: Additional Results from the Survey of Adult Skills by including data from the six additional countries that conducted the survey in 2017–18: Ecuador, Hungary, Kazakhstan, Mexico, Peru and the United States. Saatavilla: [https://gpseducation.oecd.org/IndicatorExplorer?plotter=h5&query=0&indicators=P001*P002*P003*P004*P005*P006*P007*P008*P009*P010*P012*P013*P014*P015*P016*Q001*Q002*Q003*Q004*Q005*Q006*Q007*Q008*Q009*Q010*Q011*-Q012*Q013*Q014*Q015*Q016*Q017*Q018*Q019*Q020*Q021*Q022*Q023*Q024*-Q025*Q026*Q027*Q054*Q055*Q056*Q057*Q058*Q059*Q060*Q061*Q062]. Vierailtu 05/24.

OECD (2024b). Data explorer. Verkkosivu: [https://data-explorer.oecd.org/]. Vierailtu 05/24.

OIVA (2024). Opetushallinnon ohjaus- ja säätelypalvelu. Verkkosivu: [https://oiva.okm.fi/fi/jarjestamis-ja-yllapitamisluvat/vapaa-sivistystyo]. Vierailtu 05/24.

OKM (2024a). Vapaan sivistystyön järjestämisluvat. Saatavilla: [https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Koulutuksen%20yhteiset%20-%20j%C3%A4rjest%C3%A4mis-%20ja%20yll%C3%A4pit%C3%A4misluvat%20-%20vapaa%20sivistysty%C3%B6.xlsb]. Vierailtu 05/24.

OKM (2024b). Fairdata.fi-verkkosivu: [https://www.fairdata.fi/]. Vierailtu 05/24.

Olesen, H.S. (2014). Adult Education in the Danish modernization process. In B. Käpplinger & S. Robak (eds) Changing configurations in adult education in transitional times: International perspectives in different countries. Studien zur Pädagogik, Andragogik und Gerontagogik. Frankfurt am Main: Peter Lang, 39–56.

OPH (2023). Vapaan sivistystyön rahoituspäätökset.
Saatavilla: [https://www.oph.fi/fi/palvelut/rahoituspaatokset-2023]. Vierailtu 05/24.

OPH & VST (2019). Vapaan sivistystyön opiskelijaprofiili 2019. Helsinki: OPH & VST. Saatavilla: [https://peda.net/yhdistykset/vst/kehitt%C3%A4minen2/julkaisut-luonnos/raportit/vapaan-sivistystyon-opiskelijaprofiili-2019/vst-opiskelijaprofiili-2019.pdf2:file/download/4c8885ef991ff2f4b8692b4274cc0254a8183369/VST_Opiskelijaprofiili_2019.pdf]. Vierailtu 05/24.

Pantzar, E. (2007). Introduction to lifelong learning and adult education in Finland. International Course of Lectures: Trends in Adult and Continuing Education in Europe. Bonn: DIE. Saatavilla: [http://www.die-bonn.de/doks/pantzar0701.pdf]. Vierailtu 05/24.

Pätäri, J. (2015). Selvitys vapaan sivistystyön opintosetelikurssien hyödyistä ja vaikutuksista. Helsinki: VST.

Rubenson, K. (2013). Towards Lifelong learning for all in Europe: Understanding the fundamental role popular education could play in the European Commission's strategy. In A.-M. Laginder, H. Nordvall & J. Crowther (eds) Popular Education, Power and Democracy. Leicester: NIACE, 14–34.

Rubenson, K. & Desjardins, R. (2009). The Impact of Welfare State Regimes on Barriers to Participation in Adult Education. Adult Education Quarterly 59(3), 187–207.

Saukko, N., Kaunisharju, K., Vuolasto, J., Saaristo, V. & Wiss, K. (2023). Hyvinvointia ja terveyttä edistävä kulttuuritoiminta kunnissa 2023. Tutkimuksesta tiiviisti 58/2023. Helsinki: THL. Saatavilla: [https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-215-0]. Vierailtu 05/24.

Sillanpää, V., Kork, A.-A., Laihonen, H. & Linna, P. (2023). Kolme lähestymistapaa sosiaali- ja terveyshuollon tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan vaikuttavuuden mittaamiseen. Teoksessa P.-H. Rannisto, U. Leponiemi, N. Nordling & J. Kolehmainen (toim.) Sosiaali- ja terveysalan innovaatioekosysteemit. Tampere: TUP, 115–136. https://doi.org/10.61201/tup.878

Suomen YK-liitto (2024). Kestävän kehityksen tavoitteet. Agenda 2030. Verkkosivu: [https://www.ykliitto.fi/kestava-kehitys]. Vierailtu 05/24.

SVT – Suomen Virallinen Tilasto (2024). Työvoimatutkimus. Verkkojulkaisu: [https://www.stat.fi/til/tyti/]. Helsinki: Tilastokeskus. ISSN=1798–7830. Vierailtu 10.3.24.

SVV (2024). Sivistystyön Vapaus ja Vastuu. Vapaan sivistystyön tutkimusohjelma 2024–2029. Tutkimustehtävien ja -kysymysten kokoava matriisi. Saatavilla SVV-ohjelman koordinaattorilta.

THL (2024a). TEAviisari. Saatavilla: [https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/index]. Vierailtu 05/24.

THL (2024b). Osallisuusindikaattori. Saatavilla: [https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuusindikaattori-mittaa-osallisuuden-kokemusta]. Vierailtu 05/24.

Tilastokeskus (2024a). Aikuiskoulutustutkimus. Saatavilla: [https://www.stat.fi/kyselyt/akut; https://www.stat.fi/meta/tietosuojaselosteet/tietosuojaseloste_aikuiskoulutustutkimus.html]. Vierailtu 05/24.

Tilastokeskus (2024b). Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset. Saatavilla: [https://stat.fi/tilasto/kjarj]. Vierailtu 05/24.

Tilastokeskus (2024c). Vapaan sivistystyön koulutus ja taiteen perusopetus 2024. Verkkolomake: [https://media.graphassets.com/KKj3Nx8OQbWcCZdQ6BPw]. Vierailtu 05/24.

TSV – Tieteellisten Seurain Valtuuskunta (2022). Kansalaistieteen suositus. DOI: https://doi.org/10.23847/tsv.230

UIL (2022). Global report. Saatavilla: [https://www.uil.unesco.org/en/adult-education/global-report-grale]. Vierailtu 05/24.

Vaikuttavuuskeskus (2024). Verkkosivu: [https://vaikuttavuuskeskus.fi/]. Vierailtu 05/24.

Valtiokonttori (2024). Tutkihallintoa.fi -verkkosivu: [https://www.tutkihallintoa.fi/]. Vierailtu 05/24.

Van der Veken K., Lauwerier E. & Willems S. (2020). “To mean something to someone”: Sport-for-development as a lever for social inclusion. International Journal for Equity in Health 19(11). https://doi.org/10.1186/s12939-019-1119-7

Vipunen (2024). Opetushallinnon tilastopalvelu.
Verkkosivu: [https://vipunen.fi/fi-fi]. Vierailtu 05/24.

VM (2024). Valtion talousarvioesitykset.
Saatavilla: [https://budjetti.vm.fi/index.jsp]. Vierailtu 05/24.

VST (2022). Vapaan sivistystyön tiekartta 2030. Saatavilla: [https://peda.net/yhdistykset/vst/vst/strategia/strategia/vapaan-sivistystyon-tiekartta-2030-final.pdf].
Vierailtu 05/24.

VST (2023). Infograafit. Saatavilla: [https://peda.net/yhdistykset/vst/mediasivu-faktaa-vapaasta-sivistystyosta-suomi-svenska/tervetuloa-valkommen/infograafi-vapaan-sivistystyon-toimijat-2023]. Vierailtu 05/24.

Vuorikoski, K.-M. & Manninen, J. (2023). Opintokeskusten koulutustarjonta tutkittu. SVV-ohjelman Sivistystori-blogi. Saatavilla: [https://www.vapausjavastuu.fi/opintokeskusten-koulutustarjonta-tutkittu/]. Luettu 05/24.

Vuorikoski, K.-M. & Manninen, J. (2024). Policy vs. practice? Analysis of Finnish study centres' course provision between 2016–2021. Esitys ESREA policy network -tutkimuspäivillä 1.3.2024, Funchal, Portugali.

Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -ohjelma

vapausjavastuu.fi